

Галина Сапун

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

4

КЛАС

ЧАСТИНА 1

Видавництво

™ «Підручники
і посібники»

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *Михайла Вербицького*
Слова *Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануем і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

ХМАРА СЛІВ «СЛОВНИКОВІ СЛОВА»

Галина Сапун

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 4 класу
закладів загальної середньої освіти

У двох частинах

ЧАСТИНА 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Тернопіль
Видавництво «Підручники і посібники»
2021

УДК 811.161.2(075.2)
С19

Підручник написано відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2021 № 53)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- — початок уроку / уроків
- — прочитай
- — виконай письмово
- — попрацюйте в парі (групі)
- — проведи дослідження мовних та літературознавчих секретів
- — виконай удома

Сапун Г.

С19 Українська мова та читання : підруч. для 4 кл. закл. загал. середн. освіти. У 2 ч. Ч. 1 / Г. Сапун. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2021. — 128 с.

ISBN 978-966-07-3820-1

ISBN 978-966-07-3821-8 (Ч. 1)

УДК 811.161.2(075.2)

ISBN 978-966-07-3820-1

ISBN 978-966-07-3821-8 (Ч. 1)

© Сапун Г., 2021

© Видавництво «Підручники і посібники», оригінал-макет, 2021

ДОРОГІ ЧЕТВЕРТОКЛАСНИКИ І ЧЕТВЕРТОКЛАСНИЦІ!

Ви подорослішали, досягли певних успіхів. Щороку здобуваєте нові знання, стаєте упевненішими. А допомагають вам у цьому підручники.

Підручник «Українська мова та читання» допоможе вам навчитися успішно спілкуватися з людьми. Щодня ви відкриватимете нові таємниці мови, вчитимесь точно і правильно висловлюватися. Читаючи оповідання і вірші, казки і легенди, байки і матеріали з вільних інтернет-джерел, дізнаєтесь чимало цікавого про минуле і сьогодення. Персонажі літературних творів допоможуть вам зрозуміти, як чинити в різних життєвих ситуаціях.

Бажаю вам, дорогі четвертокласники і четвертокласниці, успіхів у навчанні! Щасливої мандрівки моїми сторінками!

Ваш підручник

ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО В 3 КЛАСІ

ЛІТО, ДО ПОБАЧЕННЯ! ЗДРАСТУЙ, РІДНА ШКОЛО!

- 1. 1.** Прочитай вірш спочатку мовчки, а потім уголос.

ЯК ШВИДКО ЛІТО ПРОМИНУЛО!

Як швидко літо проминуло!
 Прийшла осіння пора.
 Немов на крилах полинúло
 кохане літечко з двора!..
 Садок марніє потихеньку,
 пожовклі падають листки,
 вітрець не віє вже тепленько,
 жене понурії хмарки.
 Посох горошок на городі,
 мачок вже цвіт давно згубив,
 високий соняшник на грядці
 журливо голову схилив.

Олена Пчілка

- 2.** Який настрій викликає в тебе прочитаний вірш? Які рослини згадала поетеса? Скільки строф у вірші? З якою інтонацією потрібно читати кожен строфу?
- 3.** Пригадайте, що таке рима. Назвіть пари слів, що римуються.
- 2. 1.** Спиши першу строфу вірша. Виконай завдання на вибір.
- ✓ Підкресли слова, у яких є м'які приголосні звуки.
 - ✓ Підкресли слова, у яких чотири склади.
- 2.** Склади асоціативну павутинку (на вибір).

3. 1. Запиши подані слова за абеткою. Підкресли в першому слові першу букву, у другому — другу і так далі. Склади слово з підкреслених букв.

Минулий, орбіта, календар, чорно́слив, сорока, ластівка, шанувати, цвіркун.

2. Склади і запиши кілька речень про свої канікули.

3. Побажай однокласникам та однокласницям успішного навчального року. Побажання запиши.

4. Склади і запиши три запитання за змістом вірша Олени Пчілки «Як швидко літо проминуло!».

5. 1. Прочитай заголовок. Поміркуй, про які події (реальні чи вигадані) йтиметься.

МРІЯ МАРІЇ

Причаїлася Марія під яблуною в саду. Чатує, коли приїде ясновозра осінь по яблука. Час минав, а жовтокою красуні не було.

Над головою курликали журавлі. Диво-птахи відлітали у вирій.

Сонечко спускалося за багрянний ліс, кидаючи **останнє проміння** на землю.

Раптом почувся бабусин голос, який розбудив дівчинку від мрій:

— Ось де ти, Маріє! Що ти тут робиш?

— Бабусю, дідусь сказав, що осінь збирає яблука, груші для їжаків на зиму. Так хотіла зустрітися з нею. Мабуть, журавлине **курликання** налякало. Завтра знову чекатиму.

— Кожна тварина робить запаси на зиму, а щебра осінь, Маріє, подалася з птахами у вирій, тож залишила для інших усе: яблука, груші, сливи... Ходімо до хати.

— Зараз. Я тільки подякую за щедрість. До побачення, осене! Чекатиму на тебе! — промовила дівчинка, помахавши рукою на **прощання**.

За Людмилою Кибалкою

2. Чи можна назвати прочитаний текст оповіданням? Доведи. Які ознаки осені згадані в тексті?

3. Розіграйте діалог бабусі з Марією. Додайте по кілька своїх реплік, обговоріть, чому осінь називають щедрою.

6. 1. Виконай завдання на вибір.
- ✓ Напиши, про що мріяла дівчинка.
 - ✓ Побудуй звукові моделі виділених слів.
2. Добери і запиши 10 слів з подовженими приголосними. Поцікався, які слова записали інші учні.
3. Утвори і запиши слова за зразком. Склади речення з однією парою слів.

Зразок: читати — читання.

Оповідати — запитати —

взути — смітити —

уміти — жити —

7. 1. Прочитай вірш.

Аптека зелена,
зелена аптека!
Від тебе й від мене
вона недалеко.
Зелену аптеку
слід кожному знати:
крушина, фіалка,
конвалія, м'ята,
вільха, деревій,
бузинá, кам'яниці,
черémха і пійжмо,
шипшина й суниці...
Зелена аптека —
це трави і квіти,
що в кошик збирають
дорослі і діти!

Грицько Бойко

2. Виконай завдання на вибір.
- ✓ Випиши назви лікарських рослин за абеткою.
 - ✓ Напиши, для чого заготовляють лікарські рослини.

8. 1. Прочитай текст. Визнач його тему.

НЕПРИЄМНА ПРИГОДА

Прудка коричнева ящірка вже поверталась додому, коли знову відчула небезпеку. Зупинилась, завмерла. Попереду стояв той самий хлопчисько в червоних тапочках, який мало не вловив її недавно. Ледве втекла.

Хлопчисько теж завмер. Ще мить — і прожогом кинувся до неї. Але захопити ящірку руками не так легко. І хлопчисько побіг за нею, намагаючись наступити на хвіст.

Бідна ящірка відчайдушно звивалась між кущиками трави, пірнала під опале листя. Уже майже добігла була до якоїсь нірки коло пенька, та хлопчисько наступив-таки їй на хвоста. Ящірка востаннє напружила сили, смикнулася і пірнула в нірку. Втекла, тільки без хвоста.

Довго вона просиділа в нірці, все журилась: як тепер без хвоста з'явиться в лісі? І раптом згадала: недалеко живе кравець їжак. «Піду до нього, я ж його колись від лисиці врятувала. Хай тепер мені за це хвоста пришиє».

Так і зробила, побігла. Ось і їжачкова хата.

— Доброго ранку, любий сусіде.

— Добридень, ящірко, — мовив їжак. — Кажи, з чим прийшла.

— Лихо в мене. Якийсь поганий хлопчисько хвіст одірвав. Їжак насунув на ніс окуляри, оглянув ящірку.

— Що ж, — заспокоїв її лісовий кравець, — хвіст пришити можна.

— Невже? — зраділа ящірка.

— Аби тільки був цілий.

— Так я зараз його принесу, — і побігла по свій загублений хвіст.

Шукала, шукала на галявині, а хвіст наче крізь землю провалився. Ніде нема!

Прибігла знову до їжака, плаче:

— Не знайшла. Що ж мені тепер робити, їжаче?

Подумав їжак, каже:

— Недавно мені ведмідь розповідав, що нібито хтось бачив у лісі такий хвіст.

— Ой любий їжаченьку, сходи до ведмедя! Вік тобі вдячна буду. Хай тобі миші самі в рот стрибають, — побажала ящірка.

— Добре, добре, — засопів їжак. — Зроблю вже тобі таку ласку.

Задріботів їжак до ведмедя, притупцяв. Питає про ящірчин хвіст. Згодився ведмідь сказати, хто йому про це розповідав. Тільки з умовою: хай їжак спершу залатає його шкуру. Геть увесь бік обдер, коли по мед лазив.

Почав їжак зашивати ведмедеві шкуру. Шив, шив — ниток не вистачило. Побіг додому, приніс. Шив, шив — знову не вистачає. Довелося в сусіда, такого ж кравця, позичати. Нарешті залатав клишоногого.

— Від борсука чув, — каже ведмідь. — Це він нібито десь у лісі бачив ящірчин хвіст.

Никав, никав по лісі їжак, нарешті здибав борсука. Розказав усе.

— Сам я не бачив хвоста, — старий борсук задумливо покрутив довгого сивого вуса, — то мені заєць розповідав про нього.

Пішов їжак до зайця. А де того косоного знайдеш? Гасає собі цілий день по лісу, радий, що прудкі ноги має. Довго шукав його їжак. Ще тиждень минув, поки знайшов аж за селом, на городі.

— Ящірчин хвіст? — перепитав заєць. — Бачив колись, тільки забув, де саме.

— От тобі лихо! — скрушно мовив їжак. — Ну згадай, друже, я тобі за це добру шубу на зиму пошию. В боргу я перед ящіркою: від лисиці колись допомогла врятуватись, попередила, і я ледь устиг згорнутись у клубок. Мушу тепер віддячити. Ну, то як?

— Гаразд, — урешті погодився заєць. — Іди додому і починай шити, а я тим часом пошукаю в лісі той хвіст.

Почала пав'їжак додому стомлений, але веселий. І відразу взявся до роботи. Гарна шубка вийшла — біла, пухнаста, тепла!

А тут заєць з ящірчиним хвостом надоспів.

— Шкода тільки, що не коричневий, а зелений, — каже. — Проте, якщо не сподобається, пофарбувати можна.

Побіг радий їжак до ящірки.

— Дивись, — гукає їй ще здаля, — який гарний хвіст я тобі дістав!

Підповзла ящірка, поглянула на хвіст.

— А навіщо мені другий? — каже.

— Як другий? — здивувався їжак. — Тобі ж хлопчисько відірвав хвоста.

— Ну то й що? Не було хвоста, а тепер є. Правда, невеличкий, але свій. Сам виріс.

— Невже? — здивувався їжак.

Уважно обдивився ящірчин хвіст. Ніде ні шва, ні ніточки — справді виріс.

— То чого ж ти мені голову морочила? — затупав на неї їжак. — Я всі ноги пооббивав, стільки часу змарнував!

— Та я ж не знала, що він знову відросте, — виправдувалася ящірка.

Але їжак і слухати її не хотів: форкнув сердито і подався геть. Ой, як образився!

Не потрапляй йому тепер на очі, ящірко: лихо буде!

За Олегом Буценом

2. Чому автор назвав текст «Неприємна пригода»? Як ти оцінюєш учинок хлопчиська? Чому ящірка звернулася по допомогу до їжака? Чому їжак пішов шукати хвоста?

3. Поділи текст на частини. Добери заголовки до частин.

9. 1. Обговоріть, що з розказаного могло бути насправді, а що — казкове.

2. Прочитайте за особами розмову ящірки та їжака.

3. Виконайте завдання на вибір. Оцініть роботу одне одного.

✓ Складіть мінірозповідь про життя ящірки з новим хвостом.

- ✓ Намалюйте план-схему лісу, позначте, де живуть персонажі, покажіть, як рухався їжачок.

10. Перекажи текст від імені одного з персонажів (ящірки або їжака).

11. Прочитай вірш, правильно вимовляючи слова з апострофом.

ПЕС ТА ІНДИК

Пес кудлатий рано з будки,
обтрусившись, виліз хутко*.
Радий, все оббіг подвір'я,
скубнув курочку за пір'я,
а індика — хап за хвіст!
Став індик на повен зріст:
— Ти мене не зачіпай.
Я король тут, пам'ятай!

Іванна Блажкевич

***Хутко** — швидко.

Пригадай!

Апостроф — це знак, який не позначає звука, він указує на роздільність вимови **я, ю, є, ї** та попереднього твердого приголосного: *в'юн, хом'як, пір'їна*.

При переносі слів апостроф не відокремлюють від попередньої букви: *пам'ятник, бур'яни, солов'їний*.

12. 1. Утвори і запиши словосполучення. Із двома сполученнями (на вибір) склади і запиши речення.

пахуча	▶	◀	сім'я
добра	▶	◀	м'ята
пташина	▶	◀	подвір'я
широке	▶	◀	здоров'я
міцне	▶	◀	пам'ять

2. Добери і запиши 10 слів з апострофом. Поцікався, які слова записали інші учні.
3. Виконай завдання на вибір. Оціни свою роботу.
 - ✓ Побудуй звукові моделі слів *пір'ячко*, *в'язання*. Запиши ці слова, поділяючи на склади для переносу.
 - ✓ Утвори і запиши слова за зразком. Склади речення з однією парою слів.

Зразок: дерево — дерев'яний.

Камінь — солома —

соловей — олово —

13. 1. Прочитай. Поміркуй, коли чи про кого так кажуть.

Накивати п'ятами. Двох слів до купи не зв'яже. П'яте колесо у возі. В'ється в'юном. Сім п'ятниць на тиждень.

2. Спиши фразеологізми. Підкресли букви, між якими стоїть апостроф. Запиши виділені слова, поділяючи на склади для переносу.

14. 1. Прочитай вірш. Поясни, радість чи сум ти відчуваєш після читання.

Ніби притомилось сонечко привітне:
у траві пожовклій молочай не квітне.
Облетіло літо листячком із клена,
лиш ялинка в лісі сонячно-зелена.
Журавлі курличуть: летимо у вирій.
Пропливає осінь на хмарині сірій.

Богдан Чалий

2. Які картини поставали у твоїй уяві під час читання? Розкажи.
3. Постав запитання до вірша, які починалися б поданими словами. Знайди відповіді у вірші.

Що?	Яка?	Коли?	На чому?	Хто?
-----	------	-------	----------	------

15. Визнач, які словосполучення у вірші вжито в переносному значенні.

- 16.** 1. Прочитай. Випиши словосполучення, ужиті в переносному значенні.

Солодкі пряники. Солодкі слова. Солодкі сни. Холодний день. Холодний квас. Холодний погляд. Важкі хмари. Важкі задачі. Важкі мішки.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Склади і запиши речення з будь-якими двома словосполученнями з попереднього завдання.
- ✓ Утвори словосполучення зі словами так, щоб вони вживалися в прямому та переносному значеннях.

Зразок: іде малюк — іде годинник.

М'який — кучерявий —
пролітає — біжить —

3. Прочитай і відгадай загадку.

Коли це буває,
що клен запалає?
А прихопив морозець
та повіяв вітерець —
весь вогонь на землю впав,
зовсім клен без листя став.

Марія Пономаренко

восені

4. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Склади і запиши речення зі словом *восені*.
- ✓ Випиши із загадки словосполучення, ужиті в переносному значенні.

- 17.** Знайди і запиши 3–4 народні прикмети зі словом *восені*. Разом із членами родини поспостерігай, чи справдяться прикмети.

- 18.** Розгляньте схему. Підготуйте усне повідомлення «Значення слів в українській мові».

Однозначні слова

Багатозначні слова

Лексичне значення слова

Осінь — пора року.

Синонімиучні — школярі
праця — робота**Антоніми**високий — низький
день — ніч

Пригадай! Те, що означає слово, — це його лексичне значення. Лексичне значення слова можна дізнатися за тлумачним словником.

19. 1. Прочитай. Поміркуй, що означають виділені слова.

1. За озером видніється гірський **хребет**. **Хребет** людини і тварини складається з хребців. 2. **Труба** — один із найдавніших музичних інструментів. Для водопостачання будинку закупили поліетиленові **труби**.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Спиши речення, у яких є іменники в множині.
- ✓ Склади і запиши речення зі словом *стіна* в значеннях «частина будівлі», «група людей».

Слова, однакові за звучанням, але різні за значенням, — це **омбніми**: *байка* (літературний твір і назва тканини), *лисички* (звірята і гриби).

20. Прочитай вірш. У якому значенні вжито слово *земля*?

БАТЬКІВЩИНА

Нема землі такої, як у нас,
сміється колосок, низько схилився,
вона — земля єдина із окрас,
де ти, де я на світі народився.

Чужих земель ніколи не шукайте,
чужих стежок не змушуйте топтати,
в своїх краях щасливі виростаєте,
де Батьківщина рідна ненька-мати.

Юлія Хандожинська

21. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Випиши з вірша Ю. Хандожинської «Батьківщина» словосполучення, ужиті в переносному значенні.
- ✓ Склади і запиши речення зі словом *земля* в різних значеннях.

22. Випиши з тлумачного словника значення слова *підручник*.

23. 1. Прочитай заголовок. Про кого або про що може йтися в оповіданні з такою назвою?

УПЕРТЕ ТЕЛЯ

Саме тоді, як Сергійко заходився ладнати під хатою до своєї ракети вузьенькі алюмінієві крильця, з вікна визирнула мама й сказала докірливо:

— Бач, сам так у холодочок сховався, а бичок нехай на сонці печеться!

— Зараз перепну, — буркнув Сергійко.

— Та не забудь і чавунчика з водою переставити.

— Не забуду.

Хлопцеві дуже не хотілося відриватись од роботи. Але що вдієш — треба.

Це його обов'язок — доглядати за телям.

Дбайливо поскладав на призьбу крильця од ракети й попростував до теляти, яке було прип'яте за двором на спориші.

Сонце підбилося високо і так пекло — заледве волосся на голові не присмалювало. На вулиці порожньо, тихо. Лише з-під сусідського тину чути рівномірне рохкання свині. Льоха перекинула під себе казанок з водою, розвалилася в калюжі, від задоволення аж очі мружила.

Теляті й справді було жарко. Воно не паслося, лежало, витягнувши на траві голову, і важко дихало. А над ним гули надокучливі мухи. Їм анітрохи не заважала спека.

Сергійко розхитав довгий дубовий при́корінь*, витяг його із землі, захопився за припинач.

— Вставай! — гримнув до теляти.

Бичок неквапливо підвівся, потягнувся, здивовано втупив очі в хлопця.

— Чого витріщився? — смикнув за віршовку Сергійко. — Ходімо в холодок під сарай! І де ти взявся на мою голову...

Та легко сказати — «ходімо»! Теля й не збиралося йти за хлопцем. Мабуть, образилось, що він грубо повівся з ним. Хіба воно знало, що Сергійкові зараз страшенно ніколи, що в нього є важливіша справа, ніж оце водитися з нікчемним телям!

Стояло, дурне, як укопане, з місця не зрушиш.

Тоді Сергійко намотав на руку припинач, дужче смикнув до себе. Але бичок уперся й потяг хлопця в протилежний бік.

— Ти бач, ще й капризує! — обурився Сергійко. — Зараз я тебе приборкаю...

Проте що вже тільки не робив: і сидячи цупив за віршовку, і лежачи, і навіть при́корінь забив у землю та пробував накручувати на нього припинач, — все одно не зміг подужати бичка.

А сонце, мов нарочито, ще жаркіше пекло-припікало. Сергійко впрів, аж піт котився градом.

— Ну, зажди, бицюро, я тобі покажучу!.. — розлютився хлопець.

Міцніше намотав на ліву руку вірвовку, у праву взяв прікорінь і підійшов до теляти. Не встигло воно й оглядітись, як Сергійко з усього розмаху — лусь його прікорнем по спині, лусь!

— Ось тобі, ось, щоб знало як!..

Далі не доказав. Бичок, чи то від болю, чи то від переляку, так кинувся од Сергійка, що трохи йому руку не відірвав. А потім помчав як несамовитий, тягнучи за собою хлопця.

Сергійко спробував було зупинити теля, але куди там — тепер його ніяка сила не могла втримати. Хотів звільнитись од вірвовки, яку необачно накрутив на руку, але та кож не зміг: вона весь час була натягнута, як струна.

Останнє, чим сподівався вгамувати теля, це ласкавим, ніжним:

— Бицю, бицю, бицю....

Але «биця» вже не вірив у Сергійкову доброту. І ще швидше втікав од хлопця.

*Прікорінь — частина стовбура біля кореня.

2. Хто головна дійова особа оповідання? Чим мама докоряла Сергійкові? Як хлопець переганяв теля? Чи схвалюєш ти поведінку Сергійка? Чому?

3. Обговоріть, чи вдасться Сергійкові впоратися з телям.

Утративши всяку надію зупинити теля, Сергійко всю свою силу й спритність тепер докладав до того, щоб не відстати від нього, не перечепитись де-небудь. Бо тоді й на правду воно або ж руку відірве, або ж волочитиме по землі скільки захоче.

— Куди ти? — гукали з дворів здивовані сусіди.

Та йому не було часу пояснювати — мчав далі за навіженим телям туди, куди тому заманулося бігти.

Коли б Сергійка потім спитали, де йому довелося тоді побувати, він, мабуть, не зміг би як слід і відповісти. Пам'ятав лише: біг слідом за телям через городи, розкидаючи жовті соняшникові голови, які безжально гамселили в груди, трощив крихкі стебла кукурудзи, шорстке листя якої боляче шмагало по обличчю, петляв поміж деревами в саду, плигав через канави й перетинки. Пізніше навіть дивувався, як поперестрибував через них. Зараз нізащо не зумів би.

Погасавши вволю, бичок врешті стомився і сам прибіг у холодок під повітку. Бери й припинай.

Але після всього, що довелося пережити, Сергійка проїняла раптом така образа на теля і жалість до себе, що він не стримався і гірко-гірко заплакав.

Зачувши той плач, з хати вибігла мати.

— Ну, чого ти, чого? Знову з хлопцями побився?

А він ще дужче, ще жалібніше затяг.

— Та хто ж тебе?.. — доскіпувалася.

Не перестаючи схлипувати, Сергійко з ненавистю зиркнув на теля, розповів, як воно поглумилося над ним.

— То, кажеш, прікорнем його вдарив? — перепитала мати.

— Угу, — кивнув Сергійко. — Уперлося, не хотіло йти.

Мати скрушно похитала головою:

— Та навіщо ж було бити? Вирвав би травички, показав, то воно за тобою не то в холодок, на край світу пішло б... Бач, ракети вмієш робити, а до цього не додумався...

Вона перекилилася через тин, зірвала трави. А теля, як загледіло в материній руюці зелень, підбігло до неї.

Сергійко вже не чекав, поки мати показуватиме, як би воно ішло «на край світу». Почервонілий, похнюплений, витер на обличчі сльози і поплентався до призьби.

Борис Комар

4. Чи справдилися твої передбачення? Чому Сергійко розплакався? Яку пораду дала мама синові? Що б ти порадив / порадила хлопчикові?

5. Складіть кілька запитань за змістом тексту. Прочитайте за особами розмову Сергійка з мамою. Складіть план тексту. Поцікавтеся, який план склали інші групи.

24. Добери інший заголовок до оповідання. Обґрунтуй свій вибір.

25. 1. Розіграйте діалог «Значення слова», використовуючи подані репліки.

— Ти пам'ятаєш, як називають слова, протилежні за значенням?

— Так, звичайно, це

— І можеш навести приклади?

— Наприклад, А ти, будь ласка, пригадай, як називають близькі за значенням слова.

— Це, здається,

— Правильно. Наведи приклади.

—

— Для чого потрібно вміти добирати синоніми?

—

2. Подякуйте одне одному за добру роботу.

Пригадай!

Синоніми — це слова, різні за звучанням і написанням, але близькі або однакові за лексичним значенням: *друзі, приятелі; сміливий, хоробрий; радісно, весело.*

Антоніми — це слова, протилежні за значенням: *говорити — мовчати, правий — лівий, загадка — відгадка.*

праворуч — ліворуч

увечері — вранці

26. Позмагайтеся, хто добре найбільше синонімів до поданих слів.

Говорити

Будинок

Міркувати

Відважний

27. 1. Прочитай слова. Спиши, уставляючи пропущені орфограми.

Пш(е/и)ниця, дру(г/х), с(е/и)кунда, з(е/и)ма, п..ятни-
ця, комп..ютер, оста(н/нн)ій, в(е/и)сокий, м..який.

2. Виконай завдання на вибір.

✓ Випиши слова, до яких можна дібрати антоніми.

✓ Склади речення зі словами з апострофом.

3. Утвори і запиши речення з поданих слів. Підкресли синоніми.

пришкандибав

строкатий

зайчик

пристрибав

вайлуватий

їжачок

прилетів

прудкий

ведмідь

причалапав

колючий

дятел

28. Добери і запиши кілька прислів'їв, у яких є антоніми.

29. Прочитай. Які емоції викликав у тебе текст?

Сьогодні сонячний день.

Прогулююся алеями парку, милуюся красою. Он золотисті берізки перешіптуються між собою. Горобина злегка похитує гіллям, наче вихвалюється: «Гляньте, яке в мене намисто!»

Між пожовклою травою де-не-де видніються дрібненькі квіточки.

Вдалині барвистою стіною стоять тополі й клени.

Приємно пройтися осіннім парком!

- 30.** 1. Обговоріть, чи подобається вам осінь.
2. Розгляньте малюнок на с. 19. Складіть (усно) текст про осінній парк. Він може мати різну мету:
- повідомити про ознаки осені;
 - розказати про красу осені, передати настрої.

- 31.** Запиши свій текст. За потреби скористайся словами і словосполученнями.

Красуня; наче художниця, зачаровує барвами; дерева пишаються вбранням; листочки плавно опускаються, наче парашутики; шурхотять під ногами; павутинки бабиного літа; здалеку чути скрекотання сороки.

- 32.** Добери і запиши кілька прислів'їв чи приказок про осінь.

УКРАЇНА — ЦЕ МИ

- 33.** 1. Прочитай вірш. Спробуй відчутти його настрої.

УСЕ МОЄ, ВСЕ ЗВЕТЬСЯ УКРАЇНА

Буває, часом сліпну від краси.
Спинюсь, не тямлю, що воно за диво, —
оці степи, це небо, ці ліси,
усе так гарно, чисто, незрадливо,
усе як є — дорога, явори,
усе моє, все зветься Україна.
Така краса, висока і нетлінна*,
що хоч спинись і з Богом говори.

Ліна Костенко

***Нетлінна** — тут: вічна.

2. У чому бачить красу України поетеса? Які емоції ти відчуваєш, читаючи твори про Україну? Як ти розумієш вислів *сліпну від краси*? Яка головна думка вірша?
3. Уявіть, що ви спілкуєтеся із зарубіжними друзями. Розкажіть їм, де варто побувати в Україні, що подивитися.

34. 1. Випиши з вірша Ліни Костенко «Усе моє, все зветься Україна» виділені слова. Добери до них спільнокореневі. Познач корені у словах.

2. Пригадай послідовність розбору слова за будовою.

б е з м е ж н и й

б е з — префікс м е ж — корінь н — суфікс

и й — закінчення б е з м е ж н — основа

3. Виконай завдання на вибір. Обґрунтуй свій вибір.

✓ Розбери за будовою слова *мандрівники*, *подорож*.

✓ Добери слова, які мають таку будову:

35. 1. Прочитай слова. Запиши їх у три колонки відповідно до схем.

Стіл, підводник, запах, хвіст, зелень, підручник, вихід, політ, подарунок, дуб, на́пис, прі́пічок.

2. Із двома словами (на вибір) склади і запиши речення.

36. 1. Прочитай текст. Визнач, що тобі було вже відомо, а що для тебе нове.

ПРО СОФІЮ КИЇВСЬКУ

У давні часи жив князь Ярослав. За добрі справи й гострий розум прозвали його Мудрим.

Князь був християнином і, щоб показати свою любов до Бога, вирішив побудувати храм.

Ще не бачила наша земля такої святині! До неба підіймалися стіни, а прикрашали їх тринадцять бань*. Були вони наче дванадцять апостолів на чолі з Ісусом Христом.

Усередині храму, як у казці: усі стіни в малюнках! На них і родина князя, і лики святих... Все прикрашене золотом та сріблом, дорогоцінним камінням.

Та храм був не тільки місцем для молитви: мудрий Ярослав зібрав під його стінами бібліотеку. У ній і математика, і граматики, і літописання... За цими книгами діти вчилися читати та писати.

Не один день будував диво-храм Ярослав. Не одне літо минуло, поки завершилися всі роботи. Довгі десять років пішло на те, щоб під блакитним небом засяяв собор — Софія Київська. Вона й досі стоїть. А назва храму означає «мудрість», адже збудований він мудрим Ярославом тисячу літ тому.

Наталя Гуркіна

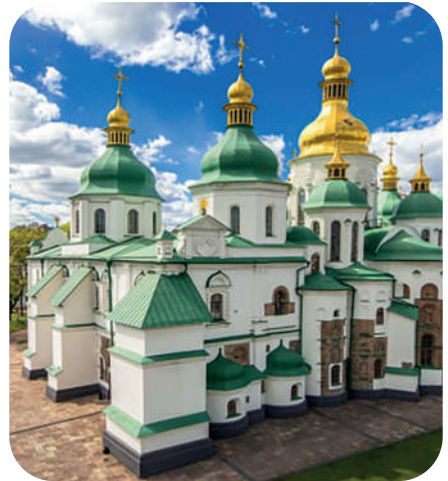
***Б́аня** — опуклий дах у формі півкулі, купол.

2. Про які часи розповідається в тексті? Як описано храм? Як ти розумієш вислів *не одне літо минуло*?

3. Зіскануйте QR-код та здійсніть віртуальну екскурсію. Обговоріть, що вас вразило. Зіставте побачене і прочитане.

Софійський собор у м. Києві

Відео

Софія Київська.

Чи збудував її саме святий князь Ярослав Мудрий?

37. 1. Постав запитання за змістом оповідання Наталі Гуркіної «Про Софію Київську», які починалися б поданими словами.

Хто?	Який?	Коли?	Скільки?	Що?
------	-------	-------	----------	-----

2. Виконай завдання на вибір. Яке завдання, на твою думку, легше?

держáва

✓ Добери споріднені слова до слова *держава*.

- ✓ Склади прислів'я за числовими підказками. Підкресли орфограми.

3. українська	1. Наша	4. держава.	2. слава —
2. край —	4. рай.	1. Рідний	3. земний

- 38.** Прочитай вірш. Спиши, розкриваючи дужки та вставляючи пропущені букви, апостроф.

Любіт.. (у/У)країну у сні й наяву,
в(е/и)шневу свою (у/У)країну.
Красу її вічно ж(е/и)ву і нову,
і мову її солов..їну.

Володимир Сосюра

- 39.** 1. Прочитай вірш спочатку мовчки, а потім уголос із почуттям любові до рідної країни.

КРАСА ЗЕМЛІ МОЄЇ

Краса землі моєї
проникливо цвіте.
В тихесеньких лілеях
мереживо святе.
Пшениця янтаріє,
прийшла її пора,
жарини сонце гріють,
як маму дітвора.
Ось соняшник схиляє
голівоньку палку.
Замріяно злітає
лебедик на ставку.
Верба вплітає стрічку
у коси чепурні.
Синіє вітру річка
лазурні літа дні.

Ната Гончаренко

2. Якими словами авторка описує красу рідного краю? Які почуття викликав у тебе цей вірш? Які рядки тобі хоті-

лося б проілюструвати? Дізнайся з тлумачного словника значення слова *мереживо*.

40. 1. Позмагайтеся, хто знайде більше слів з ненаголошеними [е], [и] в коренях у вірші Нати Гончаренко.

2. Пригадайте правило перевірки написання слів з ненаголошеними [е], [и] в коренях. Наведіть приклади.

41. 1. Прочитай слова. Поміркуй, яку букву (е чи и) потрібно вставити. Чи можна дібрати перевірні слова до цих слів?

В..разно, ч..тання в..дмідь, д..ван, д..тина, м..даль, м..тро, пр..дмет, т..атр, ч..рговий, ч..р..вики, ч..рнетка, ап..льсин, в..лосипед, д..ректор, к..шеня, кор..дор, оч..рет, п..ріг, пш..ниця, с..кунда, тр..вога, хв..лина, ч..ремха, ч..решня.

2. Виконай завдання на вибір.

✓ Випиши слова, у яких пропущена буква *и*.

✓ Випиши слова, у яких пропущена буква *е*.

3. Уяви себе директором школи. Розкажи, що можна покращити в школі. Свої роздуми починай словами:

Я вважаю, що..

42. Обговори з батьками, що означає *любити Україну*.

43. 1. Прочитай заголовок казки. Чи доводилося тобі раніше читати казки, легенди про калину?

КАЗКА ПРО КАЛИНКУ

— Добрий день, дядю Вітю, — привіталася Аллочка, — я до вас...

— Чому це ти така загадкова сьогодні?

— Та ось хочу запитати вас про дендропарк, чула, що такий є в нас.

— А-а... Так, так, неподалік від нашого древнього міста, у мальовничому селі Ходакі* є гарний-прегарний парк з надзвичайно унікальними деревами, кущами, кві-

тами, вуликами з бджілками, ставком і руденькою собачкою Рижулькою.

— Ой, як цікаво! — сплеснула в долоньки Аллочка. — А звідки це все взялося?

— Живе в столиці нашої держави земляк, справжній чарівник, професор, почесний громадянин нашого міста Анатолій Іванович Потопальський. Саме він і заклав свого часу цей чудовий парк. Його берегинею є рідна сестра вченого Марія Іванівна, яка доглядає за квітами, берізками, дубами, калиною.

— Мене мама лікувала калиною, — похвалилася Аллочка, — це такі червоні ягідки... А ви знаєте казку про калину?

— Так, Аллочко. Вмощуйся зручніш і слухай.

Трапилося це давним-давно. Тоді ще всі люди жили разом, як одна сім'я і понад усе шанували вони Сонце і Місяць, Дерева і Рослини, Вогонь і Воду. Жила серед них надзвичайно вродлива, добра душею та розумна чарівниця. Звали всі її Калинкою. Вміла вона передбачати негоду, а ще — попереджала про напади злого й страшного крилатого змія Дракона, який спустошував усе довкола, коли прилітав до людських осель. Після того навіть дощ переставав іти над тими благодатними землями...

Була в Калинки таємниця: любила вона дуже доглядати за вербою. Подобалося їй це дерево, яке навесні схияло свої пишні зелено-листяні коси до невеличкого озерця. А коли зацвітала верба, бджілки густо обсідали її дивовижні сережки і гули чарівну мелодію.

Якось зібралася Калинка до свого улюбленого дерева. Минула лісочок і вже вийшла до озерця. Аж раптом уздріла на галявинці двох чужинців, крилатих зміїв, які готувалися до нападу на її поселення. Гукнула дівчина дроздам-омеляхам. І полетіли ті попередити людей про небезпеку. Відбилися селяни від Драконів і заходилися прославляти Калинку. Почули це Дракони й вирішили згубити дівчину...

Стривожилися в поселенні люди відсутністю Калинки та й пішли шукати її. Знайшли Калинку понівечену під вербою. Там і поховали її. А наступного року під вербою виріс гарний кущ. Навесні він стає білосніжним. Наприкінці літа його вкривають рясні кетяги червоних, як кров, ягід. А взимку дрозди-омелюхи підживлюються маленькими й смачними плодами, насінинки в яких нагадують людське серденько.

— І все? — сумно запитала Аллочка.

— Ні, сонечко, — заспокоїв її дядя Вітя. — Відтоді калиною і називають той кущ, ягідки якого гіркі, як доля Калинки. Став він темою козацьких легенд, своєрідним оберегом, символом нашої української державності. Висаджують кущ під хатами всі українці. А ще кажуть: «Червона калина від ста хвороб лікує».

Віктор Васильчук

***Ходакі** — село в Житомирській області; у дендропарку поблизу села вирощують лікарські рослини.

***Дендропарк** — територія, на якій вирощують дерева різних порід.

2. Про що хотіла дізнатися Аллочка? Хто заклав парк у Хо-даках? Що дівчинка знала про калину? Яке враження справила казка на Аллочку? А на тебе?
3. Уяви себе персонажем «Казки про Калинку». Перекажи зміст від імені персонажа.

44. 1. Прочитайте за особами розмову Аллочки і дяді Віті. З якими інтонаціями потрібно читати слова персонажів?
2. Які дерева називають унікальними? Що ще може бути унікальним, неповторним?
3. Поділіть текст на частини. Доберіть до них заголовки.
4. Покажіть смайликами емоції Калинки. Прокоментуйте.
5. Обговоріть, чому люди склали багато казок, легенд, пісень про калину.

45. Добери і запиши слова для опису калини.

Калина (яка?) ...

Калина, немов ...

46. 1. Пригадайте, як вимовляють дзвінкі приголосні звуки в кінці складу й слова. Чітко вимовляйте пари слів.

Грип — гриб ріпка — рибка

ліс — ліз кіски — кізки

пліт — плід лук — луг

2. Прочитайте слова. Пригадайте, як перевірити написання слів. Які слова неможливо перевірити правилом?

г чи *х*? Во..кий, ле..кий, ні..ті, кі..ті, ми..тить.

д чи *т*? Моло..ьба, хо..ьба, боро..ьба.

г чи *к*? Во..зал, рю..зак, Вели..день.

з чи *с*? Про..ьба.

47. 1. Виконай завдання на вибір.
 - ✓ Випиши слова однієї з груп попереднього завдання, добираючи перевірні слова.
 - ✓ Склади і запиши речення зі словниковими словами з попереднього завдання.

2. Спиши текст. Устав пропущені орфограми.

Ти знаєш, що таке хлі..? Хлі.. — це наше ж..ття. У кожен буханец.. вкладена в..лика праця багат..ох людей. Бережіт.. хлі..!

3. Кому ти можеш подякувати за хліб? Запиши 2–3 речення. Поцікався, які речення-подяки написали інші учні.

4. Прочитай. Поясни, які перевірні слова ти дібрав / дібрала. Запиши слова за абеткою.

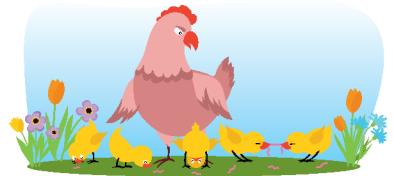
Ягі(д/т)ка, блу(з/с)ка, сте(ж/ш)ка, ри(б/п)ка, ву(д/т)ка, відга(д/т)ка, мере(ж/ш)ка, прика(з/с)ка, коро(б/п)ка.

48. 1. Прочитай вірш. Спиши, уставляючи пропущені букви.

Вийшла курочка на гря..ку,
 кличе діток на заря..ку:
 — Куд-куди? На дорі..ку!
 Починаємо пробі..ку!

Грицько Бойко

2. Запиши свою думку про те, чому важливо робити зарядку.

49. 1. Прочитай вірш упівголоса. Зверни увагу, скільки речень у вірші.

ПРИМОСТИВСЯ МІСТ ДО МІСТА

Де хлюпоче хвиля чиста —
 примостився міст до міста,
 і, як вечір настає,
 він шепоче про своє:
 про машини многотóнні —
 як гули вони гуртом,
 як до нього теплі коні
 доторкались копитóм,
 як, бува, траплялось лихо,
 як у воду впав літак,

як пташки сідали тихо —
відпочити й просто так...
Прислухаються прозорі:
в річці — хвилі, в небі — зорі,
прислухається й земля:
міст із містом розмовля.

Григорій Фалькович

2. Яку картину ти уявив / уявила, читаючи вірш? Опиши.
3. Чи давно побудовано міст? Свідком яких подій був міст? Які події радували міст, а які засмучували?
4. Знайдіть у вірші словосполучення, ужиті в переносному значенні.
5. Розіграйте діалог «Я розмовляю з мостом».

50. 1. Випиши з вірша Григорія Фальковича дієслова з префіксами.

2. Розгляньте схему. Розкажіть правило написання префіксів *з-* / *с-*.

3. Складіть свою схему або намалюйте ілюстрації, які допомагають запам'ятати правило написання апострофа після префіксів.
4. Пригадайте правило написання префіксів *роз-*, *без-*. Наведіть приклади слів із цими префіксами.

51. 1. Запиши антоніми до поданих слів.

Відцвітати — обмежений —
звукити — захмарене (небо) —

2. Виконай завдання на вибір. Оціни свою роботу.

✓ Запиши слова, уставляючи префікс *з-* чи *с-*.

..казати, ..шити, ..міряти, ..фотографувати, ..творити,
..в'язати.

✓ Добери і запиши 5 слів з апострофом після префіксів.

52. Випиши з книжки, яку зараз читаєш, три речення, у яких є слова з префіксами. Слова з префіксами поділи на склади для переносу.

53. 1. Прочитай оповідання. Визнач його тему.

НАША ЛЮБОВ

У крамниці було стільки вишиванок, що розбігались очі. Даринка з мамою роздивлялися сорочки. Вишиті різними кольорами, вони були такі гарні! Червоні маки, колосся пшениці, васильки та чорнобривці прикрашали кожну вишиванку. А хотілося придбати надзвичайну — таку, якої ще ніхто не бачив.

— А купімо просту білу сорочку і вишиймо самі, — запропонувала мама.

— Я мрію бути дизайнером, — спалахнули радістю очі.

— Мрії повинні збуватись. Якщо ти впевнено йдеш до своєї мети, обов'язково досягнеш її, — запевнила доню мама.

Білосніжна сорочка була куплена. Тепер справа за нитками. Крамничка «Голочка» була поруч. Очі розбігались: мереживо, нитки, бісер, голки. Даринка обирала таким чином, щоб кольори пасували один до одного.

— Візьмемо жовтий і синій кольори, вишиємо жовті колоски на синьому небі, — нарешті вирішила Дарина.

— Буде вишиванка-оберіг. Мені подобається твій вибір.

Мама з донькою пішли додому. Вдома відкрили сторінку в інтернеті, де розповідалося про значення вишитих квітів. З'ясували, що «троянда — символ

любові та милосердя; мак — квітка, що оберігає від зла; ромашка — квітка ніжності, вірності та Сонця; калина — символ вогняної трійці — Сонця, Місяця та Зірки; чорнобривці — символ материнської любові та захисту». Нарешті знайшли, що колоски — це символ краси життя, щасливого добробуту, тілесного і духовного багатства.

— Мамо, будемо робити нашу особливу вишиванку. Хай кожен рух голочки несе в собі нашу любов до України.

За Наталією Клевцовою

2. Що з прочитаного тобі було відоме? Яку нову інформацію ти дізнався / дізналася? Чому мама запропонувала вишити сорочку самим? Що символізують квіти на вишиванці?

54. 1. Уявіть, що мама з Даринкою купили вишиванку. Як тоді могла б закінчитися розповідь?

2. Обговоріть, чим для вас є вишита сорочка.

3. Зіскануйте QR-код. Перегляньте відео. Поділіться враженнями від побаченого і почутого.

4. **Попрацюйте над проектом «Вишиванка».** Дізнайтеся, які візерунки на вишитих сорочках поширені в різних регіонах України. Коли відзначають Всесвітній день вишиванки?

творчість

55. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Добери споріднені слова до слова *творчість*.
- ✓ Склади речення зі словом *творчість*.

56. Чи є у вашій сім'ї вишиванки? Зроби фото. Підготуй розповідь про свою вишиванку (чи вишиванку когось із родини).

57. 1. Прочитай рядки слів. Прокоментуй орфограми.

Ро..бити, ро..плести, ро..веселити, бе..звучний, бе..печний.

По..їзд, об..їзд, з..їхати, під..їхати, ви..їзд.

2. Проведи дослідження «Написання префіксів *пре-*, *при-*».

Крок 1. Прочитай слова. Поміркуй, яку букву, **е** чи **и**, потрібно писати у словах.

Пр..мудрий, пр..їхав, пр..гарний, пр..летів, пр..плив, пр..високий.

Крок 2. Визнач, у яких словах префікс можна замінити словом **дуже**.

Крок 3. Запиши ці слова, уставляючи букву **е**.

Крок 4. Запиши слова, які залишилися, уставляючи букву **и**. Визнач, яку дію означають ці слова.

Крок 5. Зроби висновки. Звір їх із правилом.

Запам'ятай!

Префікси **пре-**, **при-** розрізняють за значенням.

Префікс **пре-** вказує на збільшену ознаку і за значенням відповідає слову **дуже**: *преспокійний* (дуже спокійний), *пресмачний* (дуже смачний), *предовгий* (дуже довгий).

Префікс **при-** може означати приближення: *прибігти*, *прилетіти*; приєднання: *приклеїти*, *приставити*; неповну дію або ознаку: *приморозити*, *приперчити*.

58. 1. Виконай завдання на вибір. Яке завдання, на твою думку, легше?

✓ Утвори від поданих слів слова за допомогою префікса *пре-*.

Сильний — чудовий —

тихий — спокійний —

✓ Спиши речення, уставляючи пропущені букви.

1. На базар ходив комарик і пр..дбав собі букварик.

2. Пр..летіли щиглики до нашого двора. 3. Їжачок ходив у ліс, він грибочків нам пр..ніс. 4. Сонечко стомилось, пр..лягло на хмарку. (З віршів Анатолія Камінчука)

2. Розгляньте ілюстрації до українських народних казок. Упізнайте персонажів. Складіть про них речення, використовуючи слова з префіксами *пре-*, *при-*.

«Івасик-Телесик»

«Котигорошко»

«Солом'яний бичок»

59. 1. Прочитай слова. Запиши їх у дві колонки: у ліву — із префіксом *пре-*, у праву — із префіксом *при-*.

Пр..везти, пр..злий, пр..кислий, пр..голубити, пр..дорогий, пр..гнати, пр..гнути, пр..гіркий.

2. Склади і запиши речення з двома словами (на вибір).

60. 1. Прочитай вірш спочатку мовчки, а потім уголос.

СОЛОДКА ЗЕМЛЯ

Босоніж стежка побіжить
левадою в городи...
Як любо тут, як славно жить
серед цієї вроди.
Кохаю край наш дорогий,
що зветься Україна.
Вітчизні хочу я свій
зрости достойним сином.
Люби, шануй, піднось до зір
її пісні і мову.
Нема солодшої, повір,
за неї, пречудову.

Володимир Коломієць

2. Який настрій передає вірш? У якому темпі, з якою силою голосу краще прочитати вірш? Прочитай.

3. Прочитай останню строфу вірша. Чи погоджуєшся ти з цією думкою?
4. Як поет ставиться до своєї країни? Доведи свої міркування рядками вірша.
5. Розкажіть одне одному зміст вірша прозою.

- 61.** 1. Виконай завдання на вибір.
- ✓ Випиши з вірша Володимира Коломійця слова з префіксами. Познач префікси.
 - ✓ Спиши першу строфу вірша. Підкресли орфограми.
2. Спиши речення, розкриваючи дужки. Підкресли службові слова. Познач префікси.

1. Юля (на)писала (на)дошці оголошення. 2. Автомобіль (до)їхав (до)залізничного переїзду. 3. Ми (про)читали вірш (про)рідний край. 4. Пóтяг (від)їжджає (від)вокзалу.

62. 1. Запиши словосполучення без дужок.
(По)садили (роз)саду; (ви)писала (із)журналу; (по)дорозі (по)їхав; (від)берега (від)плив.

2. Склади і запиши речення з двома словосполученнями (на вибір).

- 63.** 1. Зіскануй QR-код та прослухай легенду. Визнач тему тексту.

Легенда
ТРИ СТОРОЖІ

2. Що цікавого ти дізнався / дізналася з легенди? Як у ній пояснюється виникнення України? Що в легенді вигадане, а що — правдиве? Кого старі і малі просили про порятунок? Чому легенда має такий заголовок?

- 64.** Напиши переказ легенди за опорними словосполученнями.

Опорні сполучення слів: землю ніхто не ділив, не міряв; краса неоціненна; позаздрили вороги; упали й загосили; кинулись тягнути із землі золото та самоцвіти; частокіл непролазний; земля піднялася до неба; земля розверзлася; має трьох сторожів; ліс прадавній, гори сиві, море Чорне; добрим людям хліб та сіль.

65. Знайди і запиши кілька прислів'їв про рідний край.

66. 1. Прочитай заголовок. Визнач, коли відбувалися описані події.

ВЕЛИКИЙ ЛІТОПИСЕЦЬ

(Уривок)

— То ось ти який, монастирю Печерський, — промовив тихо юнак.

Поправив торбу за плечима. Огледівся. З великого одноповерхового будинку вийшли люди в чорному довгому одязі. А далі, у великому саду, працювали у такій самій одежі інші люди. Стримані й зосереджені, вони були зайняті кожен своєю справою. Тихе і спокійне життя монастирське. Так почалось життя в Києво-Печерському монастирі великого літописця землі нашої — преподобного Нестора.

Розумний і грамотний молодий чернець, який знав грецьку мову, не розлучався з книжкою. Він зрозумів, що це — його покликання. Книга стала справою життя. Нестор швидко засвоїв багато премудрощів творення книги рукописної. А ще пізніше до нього самого стали за порадою звертатись.

— Отче, як палітурку зшити? — питають його.

— Один аркуш пергаменту до другого укладаємо, — виходить зошит. Зрозуміло?

— Зрозуміло, — відповідають.

— Скріплюємо разом аркуші зошита. Беремо ремінь сиром'ятний і до нього пришиваємо зошит. Зрозуміло?

— Зрозуміло, — відповідають.

— Потім беремо дві дощечки однакові. Одну на початок. Другу — в кінець. Начебто покришки вийшли, і кріпимо ременем з дошками.

— Так ось відкіля прислів'я «Прочитати книжку від дошки до дошки» походить, — тихо сказав один чернець.

— Про мудрість книжкову багато у народі слів добрих сказано. Щоб книга очі тішила, дошку зовні обтягти можна тканиною або шкірою.

Доповнили ввічливо учні:

— А можна і в оклад убрати.

— Можна камінням коштовним прикрасити.

— Спинку палітурки можна пласкою чи круглуватою виконати.

— Та не забути зав'язки і застібки зі шкіри.

Ділився щиро Нестор своїми знаннями. Тому любили його однолітки і старці. До всього мав діло переписувач Нестор. Дивився, як пергамент виготовляли. Ченці прозивали його «телятина».

Замочують у розсолі в діжках дубових шкіри телят або агнят. Як полежать трохи — ну їх руками м'яти.

Дивиться Нестор, як писці розліновують під лінійку пахучі свіжі аркуші. Вчився сам та інших учив писати, рівно і правильно. Щоб літери виходили чіткі, майже квадратні.

Карав недбайливих, коли чорнило псували:

— Нащо чорнило зіпсував? Я тебе скільки вчив сажі класти?

Червонів їнок*, відповідав затинаючись:

— Дві жмені, отче.

— А ти скільки поклав?

— Одну.

— Ось і вийшло воно рідким, що на сторінці і письма не видно.

— А ти, — говорив він другому писцю, — відвар чорнильний не догледів. Кору дубову і вільхову справно зібрав, висушив її чудово. А вода в горщику геть википіла. Дров у вогонь поменше накладай. Надалі не помиляйся.

— Молодець, — хвалив третього, — рівний рядок, що твоя стріла. Не забувай чорнило просушувати. Не шкодує піску дніпрового.

Молодий послушник, почувши похвалу, обережно поставив на край стола пісочницю. Перевірів для певності, чи надійно тримається покривка з дірочками.

— Пісок зайвий струси, — повчає Нестор.

Узяв до рук аркуш пергаменту. Прочитав не кваплячись. Слова, як тоді було заведено, у кожному рядку не розділялись. Тільки абзаци виділялись. Привернув увагу:

— Вправно виділяєш буквицею рядок новий. Не люби ти книжкову справу неможливо.

Цінували в Києві людей освічених. Але письменник Нестор не загордився. З ранку до ночі просиджував він у келії монастирській. Що сам знав — передавав молодшим...

За Євгеном Білосовим

***Їнок** — православний монах.

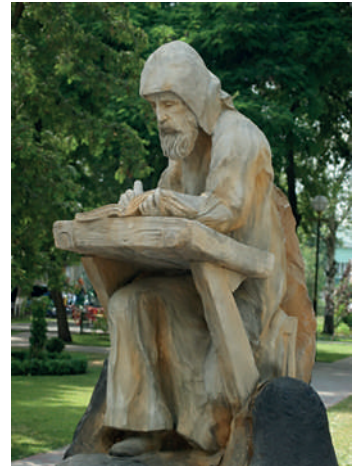

2. Про кого ти дізнався / дізналася з оповідання? Яким за характером був Нестор? Чому його любили і старці, й однолітки? Яке прислів'я є в оповіданні? Чи можеш ти пояснити, чому так кажуть?

3. Обговоріть, що означає слово *літописець* (за потреби скористайтеся тлумачним словником). Розкажіть одне одному, як виготовляли рукописні книги.

Розгляньте зображення пам'ятника Несторові Літописцю. Дізнайтеся, як ушановують пам'ять про Нестора Літописця.

*Пам'ятник Нестору
Літописцеві в Борисполі.
Скульптор
Олександр Яценко*

67. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Запиши, яким побачив життя в монастирі молодий монах Нестор.
- ✓ Випиши з тексту слова, які використовував автор, щоб схарактеризувати Нестора Літописця.

ІМЕННИК

СВІТ КАЗКОВИЙ, СВІТ ПРЕКРАСНИЙ

68. 1. Прочитай казку. Чому вона має таку назву?

СПОРТИВНІ ТОВАРИШІ

У кутку лежав Скейт. Він давно вже дрімав, не виходячи з кімнати. Лише теплі руки господаря час від часу протирали пил.

А за якісь кілька метрів нетерпляче чекав вечора Велосипед. Господар вранці сказав, що, як спаде спека, вони проїдуться до парку.

Скейт тихенько зітхнув. Він страшенно любив прогулянки, коли мчиш з вітром наввипередки.

З відчиненої кватирки з'явивсь легкий Вітерець — їхній товариш.

— Сьогодні покатаємось!

Велосипед закивав кермом і пищалкою, а Скейт опустив голову нижче.

Та Роман забіг у кімнату так швидко, що навіть Вітерець сховався за фіранкою. Він схопив одного улюбленця за край і кинув його в рюкзак, другого взяв за кермо і вивіз на вулицю.

Після прохолоди у квартирі на вулиці було спекотно. Теплі руки Ромка разом із Сонечком нагрівали Велосипед. Він уже надумав сховатися в тінь великих лип, як побачив оком-фарою воду.

«Фонтан! Вітерцю, не підведи!»

Господар охоче повернув у бік води. Хлопчик зачерпнув долонькою воду, вмився, а коли схилився, то й Скейт намочив.

«Бадьорить!» — подумав той, ледь не перетворившись на човник. Прогулянка в рюкзаку вже не здавалася нудною.

Роман, залишивши Велосипед біля фонтана, побіг по морозиво, а Скейт весело підстрибував у нього за спиною.

Поки господаря не було, до Велосипеда пристрибав горобець — може, тут і зернята знайдуться.

Але з іншого боку підкралася кішка і злякала пташку. Задоволено потяглась і вже надумала поніжитися біля колеса, як повернувся Роман.

Він сів на велик і помчав алеєю донизу.

Там біля озера хлопчик дістав Скейт і, лишивши двоколісного насолоджуватися співом пташок, побіг спускатися з крутої гірки.

Додому прийшли аж тоді, коли сонце сіло.

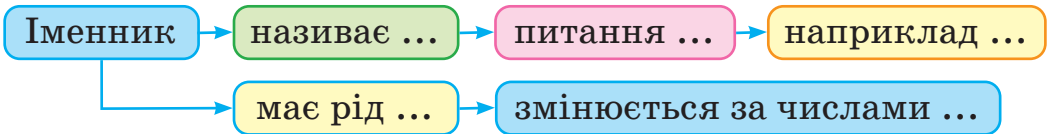
Утомлені Скейт і Велосипед одразу послули. До наступної прогулянки з Ромчиком.

За Марією Солтис-Смирною

2. Де відбувалися описані події? Скільки часу могла тривати описана пригода? Як змінювався настрій Скейта? Чому авторка називає товаришів спортивними?

69. 1. Прочитайте виділені слова. До якої частини мови вони належать?
2. Пригадайте вивчене про іменник за схемою.

70. 1. Випиши з казки «Спортивні товариші» п'ять іменників. Визнач число, рід (в однині).
2. Виконай завдання на вибір.
✓ Запиши назви транспорту. Доведи, що записані слова — іменники.
✓ Склади речення зі словами *трамвай*, *тролейбус*.

трамва́й

троле́йбус

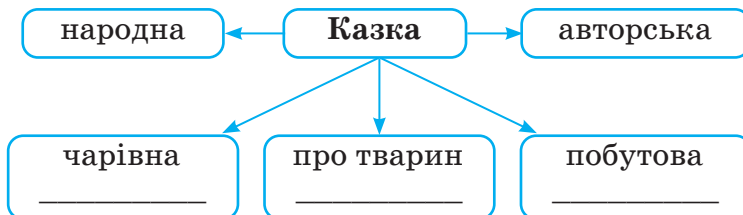
71. Випиши з книжки, яку зараз читаєш, три речення. Підкресли іменники. Визнач число і рід (в однині).

72. 1. Пригадайте, що таке казка, які бувають казки.

Прозовий твір з вигаданим, іноді фантастичним змістом — це **казка**.

2. Заповніть кластер за зразком.

73. 1. Прочитай казку. Визнач, яка це казка (про тварин, чарівна чи побутова).

ВСІМ БІДАМ БІДА

Українська народна казка

Жив собі на білому світі один веселий майстер, який заробляв на життя тим, що ліпив нові та лагодив старі горщики. Звали його Горщиків'яз. Везе, було, він на продаж у місто товар і наспівує:

— Гарні горщики продаю, горщики в'язу! Купуйте!

Почув те цар. Сподобалося володареві, що перед ним хоча й бідна, проте весела людина.

— Чому ти такий радісний? — запитує правитель чоловіка.

— Як мені бути сумним, якщо я ніякого лиха не знаю?

— Чи знаєш ти, яка є біда, всім бідам біда? — поставив володар дивне запитання.

— Так, — мовив на те селянин, — звичайно, знаю.

— Добре, тільки нікому не розповідай, — сказав мудрий повелитель, — я хочу, щоб мої міністри відповіли.

Скликав цар трьох поважних міністрів і питає:

— Скажіть, яка є біда, всім бідам біда? Якщо відповісте, то залишитесь на посаді, а якщо ні — підете геть.

Дав на роздуми три дні. Пішли міністри шукати мудреців, одначе даремно.

Зібралися пихаті багатії в палац у призначений час.

— Ну що, відгадали? — поцікавився повелитель.

І тут з вулиці долинуло:

— Горщики продаю! Горщики в'язу! Чудовий посуд!

— Царю, накажіть, аби не кричали під вікнами, — сказав один міністр, — це заважає!

— Нехай майстер співає, якщо він ніякої біди не знає! — мовив мудрий правитель.

Тут підвівся один із царських міністрів і цікавиться:

— Чи не відгадає він загадку?

— Запитайте, — дозволив володар, — усе можливо.

Наступного дня найстаріший чиновник відшукав веселого Горщиков'яза.

— Чоловіче, відгадай загадку: яка є біда, всім бідам біда?

— Заплати сто золотих! — відповів на те селянин.

Відрахував чиновник сто монет. А Горщиков'яз і каже:

— Немає найгіршої біди для людини, як злі сусіди! Вони про тебе що хоч вигадують і всім розкажуть.

Пішов підданий до правителя з відгадкою. Дорогою зустрів другого міністра.

— Ну що, відгадав Горщиков'яз? — запитав той.

— Так, за сто золотих.

— Я ніколи не дам такі гроші за відгадку, — закричав чоловік. — Надто дорого!

Та хоч і злий він був на селянина, проте міністром хотілося залишитися. Довелося йти до кмітливого майстра.

— Скажи мені, — звернувся до простого чоловіка, — яка є біда, всім бідам біда?

— Плати сто золотих.

— Чи не забагато?

— Ні, — мовив чоловік.

Заплатив міністр гроші.

— Немає більшого лиха, ніж сварлива дружина! Що б не зробив, їй усе не так. Важко такій жінці догодити.

Прийшов до розумного Горщиків'язи і третій міністр.

— Гей, чоловіче, яка є біда, всім бідам біда? — запитав.

— Плати сто золотих — відповім, — мовив селянин.

— Чи не бачиш, що я царський міністр? Мені повинні безкоштовно відповідати!

— Бідній людині я б відповім, а тобі, пане, не скажу. Адже маєш чим заплатити.

Розлютився чиновник не на жарт і пішов ні з чим. Наступного дня він знову до селянина. Та відповіді не дістав, шкода було віддавати великі гроші.

Третього дня Горщиків'яз сказав жадібному панові:

— Бачу я, що ти дуже хочеш чути відповідь. Гаразд, я без грошей скажу, тільки ось що зроби: вези мене на візку на царський двір.

Довелося міністрові запрягтися й везти кмітливого Горщиків'язи. А той сидить на візку й весело вигукує:

— Горщики! Кому горщики?

Почув його правитель і вийшов. Бачить: тягне третій міністр візок, на якому повно горщиків і майстер сидить.

— Хто тебе везе? — запитує володар Горщиків'язи.

— Нерозумна голова! Найгірше за цю біду не знайдеш, — відповів чоловік, — адже з нерозумною головою дуже важко на світі жити.

— Бути тобі, Горщиків'язе, міністром. А цей відтепер ліпитиме горщики! — оголосив вирок мудрий правитель.

2. Чому майстра звали Горщиків'язом? Чим Горщиків'яз сподобався правителю? Чому міністри погоджувалися платити гроші бідному майстрові? Чому майстер по-різному відповідав чиновникам?

74. 1. Розгляньте малюнок. Чи відповідає він змісту казки?

2. Виконайте завдання на вибір. Поцікавтеся, як виконали завдання інші групи.

✓ Складіть розповідь про міністра Горщиків'язи.

✓ Намалюйте комікс до казки.

75. Знайди і прочитай українську побутову казку.

76. Прочитайте слова. Визначте, скільки груп синонімів можна утворити.

Вигадка, кімната, дорога, пригода, світлиця, вимисел, подія, шлях, траса, автострада, фантазія, небилиця, випадок, вітальня, приміщення.

77. 1. Запиши одну групу синонімів з попереднього завдання за абеткою. Доведи, що записані слова — іменники. Познач будову виділеного слова.

океа́н

2. Попрацюй із тлумачним словником. Дізнайся, у яких значеннях може вживатися слово *океан*.
3. Прочитай словосполучення. Випиши з них ті, які вжито в прямому значенні.

Океан мрій, чотири океани, Тихий океан, пшеничний океан, глибокий океан.

4. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Доповни речення іменниками-антонімами до виділених слів.

У казках часто дійовими особами є **багачі** та **Добро** завжди перемаже **А боягуза** перемаже Яким би не був **початок** казки, та ... завжди щасливий.

Слова для довідки: герой, бідняк, кінець, зло.

- ✓ Добери до поданих іменників антоніми. Розбери за будовою виділений іменник.

Холод — бруд — плюс —
темрява — розлука — вигадка —

78. Прочитай вірш. Спиши. Підкресли іменники з орфограмами.

НА РІЧЦІ

Тече річка крізь лісок,
блискотить сріблито.
А на б́ерезі пісок,
золотий та чистий.

І на цьому бережку
за одну хвилинку
можна з вогкого піску
збудувати будинки.
Насадити круг них сади,
викопати озерце,
з річки в озеро води
наносить відерцем.

Наталя Забіла

79. 1. Прочитай заголовок казки. Чи можеш ти відповісти на запитання?

ДЕ НОЧУЄ ВОДЯНА ЛІЛЕЯ?

Є у ставу біла квітка — водяна лілея. Росте вона собі у воді. Радісно розкриває свої пелюсточки до сонця. Сідає на білу квітку метелик. Хоче переночувати, бо вже вечір наближається. Раптом квітка говорить:

— Лети, метелику, шукай собі інших квіток, бо я лягаю вночі спати під водою.

— Чому? — дивується метелик.

— Бо в мене там, під водою, м'яка постіль.

Склала біла лілея пелюсточки й тихо пішла спочивати під воду. А метелик полетів на берег.

Василь Сухомлинський

2. Як квітка ставилася до метелика?

80. 1. Прочитайте казку за особами.

2. Складіть інсценізацію на тему (на вибір).

✓ «Сон водяної лілеї».

✓ «Метелик і лілея».

81. 1. Випиши з казки Василя Сухомлинського іменники в однині. Визнач рід. Запиши ці іменники в множині.

2. Пригадай і запиши по п'ять іменників, які вживають лише в множині або лише в однині. Із двома словами склади і запиши речення.

82. 1. Прочитай вислови про мову. Спиши.

1. Кожен з нас має гордитися своєю чудовою мовою, адже вона того варта (*Олесь Гончар*). **2.** Чужу мову можна вивчити за шість років, а свою потрібно вчити все життя (*Франсуа Вольтер*). **3.** Мова — душа кожної національності, її найцінніший скарб (*Іван Огієнко*).

2. Підкресли іменники. Визнач число, рід (в однині).

83. 1. Прочитай вірш спочатку мовчки, а потім уголос.

РОДИНА

Дуб зелений та розлогий
виріс на Україні
у діброві, край дороги
при ясній долині.
Із дубами побратався,
батьком став калині.
Часто вітри бушували,
гнули дужі віти,
та зламати — не зламали
дуба пройдисвіти.
Лиш коріння, мов із криці,
у дуба ставало
і поволі із криниці
свіжу воду брало.
Розрослося по діброві,
повилось в клубочки,
і росли нові й нові
з кореня дубочки.

Марія Чепурна

2. Який настрій передає вірш? Як міцнів дуб? Прочитай.

84. Прочитай у вірші «Родина» виділені слова. Визнач, з якими словами вони зв'язані. Запиши за зразком. Познач закінчення. Оціни свою роботу.

Зразок: виріс (що?) дуб .

85. Проведи дослідження «Відмінювання іменників».

Крок 1. Утвори і запиши різні форми слова *дуб*. По-знач у них закінчення.

Крок 2. Визнач, чи змінилося основне значення слова.

Крок 3. Зроби висновок.

Зміну закінчень за питаннями називають **відмінюванням** (змінюванням за відмінками). В українській мові є сім **відмінків**.

86. 1. Розгляньте таблицю. Прочитайте назви відмінків та питання, на які вони відповідають. Ознайомтеся зі зразками відмінювання іменників.

Назва відмінка	Питання	Відмінювання іменників	
		Однина	Множина
Називний (Н.)	<i>хто? що?</i>	зозуля, дуб	зозулі, дуби
Родовий (Р.)	<i>кого? чого?</i>	зозулі, дуба	зозуль, дубів
Давальний (Д.)	<i>кому? чому?</i>	зозулі, дубу	зозулям, дубам
Знахідний (Зн.)	<i>кого? що?</i>	зозулю, дуб	зозуль, дуби
Орудний (Ор.)	<i>ким? чим?</i>	зозулею, дубом	зозулями, дубами
Місцевий (М.)	<i>(на) кому? (на) чому?</i>	(на) зозулі, (на) дубі	(на) зозулях, (на) дубах
Клічний (Кл.)	—	зозуле, дубе	зозулі, дуби

2. Перевірте одне одного, як ви запам'ятали назви відмінків, скорочені позначення, питання.

3. Провідмінійте (усно) за поданим зразком іменники *школа, клас*.

Форма називного відмінка однини — це початкова форма іменника.

87. Вивчи назви відмінків та питання до них.

88. 1. Прочитай заголовок. Поясни значення слова *ювелір*.

КАЗКА ПРО ЖАДІБНОГО ЮВЕЛІРА

Індійська народна казка

Жадібність ніколи не приведе до добра.

Жив на півночі Індії один багатий ювелір. І ось одного разу вирішив він поїхати торгувати до інших країн.

Довго їздив він з міста в місто і нарешті прибув на Малабарське побережжя, де і зупинився на нічліг у будинку однієї жінки. А у дворі цього будинку стояла дерев'яна статуя, на чолі в якій виблискував розкішний діамант. Побачив ювелір цей діамант, і дуже він йому сподобався. Вирішив ювелір украсти коштовний камінь. Не знав він про те, що статуя ця приводилася в рух за допомогою особливого пристосування.

І ось, коли настала ніч, пробрався ювелір у двір, підійшов до статуї і простягнув руку, щоб узяти коштовний камінь. Але щойно ювелір доторкнувся до каменя, як руки статуї міцно обхопили злодія, та так, що він завив від болю.

Почула господиня будинку його крик, вийшла у двір і, побачивши, що статуя тримає ювеліра, сказала йому:

— Ти дуже недобре вчинив, вирішивши обікрасти бідну жінку! Доведеться тобі тепер віддати всі коштовності, які в тебе є, інакше статуя не відпустить тебе.

Робити було нічого. Віддав ювелір усі свої коштовності жінці.

Відтоді став багач жебраком і живе лише тим, що ходить по будинках і просить милостиню.

2. Чому ювелір вирішив поїхати до інших країн? Як ти оцінюєш учинок ювеліра? Чи справедливою була кара?

89. 1. Постав запитання за змістом «Казки про жадібного ювеліра», які починалися б поданими словами. Відшукай у тексті казки відповіді на ці запитання.

Хто?	Що?	Коли?	Як?	Де?
------	-----	-------	-----	-----

справедлівість

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Спиши другий абзац казки. Постав питання до іменників.
- ✓ Провідміняй іменник *країна* (за потреби скористайся таблицею на с. 47).

90. Театралізуйте казку.

91. Склади і запиши кілька речень зі словом *казка*, уживаючи його в різних відмінках.

92. 1. Розіграйте діалог «Моя улюблена казка», використовуючи подані репліки.

— Ти любиш читати казки?

—

— Які казки тобі подобаються?

—

— Ти так цікаво розповідаєш, що я хочу прочитати

— Прочитай обов'язково цю казку. Ти не пошкодуєш.

—

2. Подякуйте одне одному за добру роботу.

93. 1. Ознайомся з планом складання відгуку «Моя улюблена казка».

1. Вибери казку, яка тобі найбільше запам'яталася, яку ти любиш найбільше.
2. Укажи назву казки, яка вона (народна чи авторська).
3. Стисло розкажи про вчинки персонажів.
4. З'ясуй головну думку казки.

5. Вислови своє судження про те, чому саме цю казку ти вважаєш улюбленою, близькою тобі.

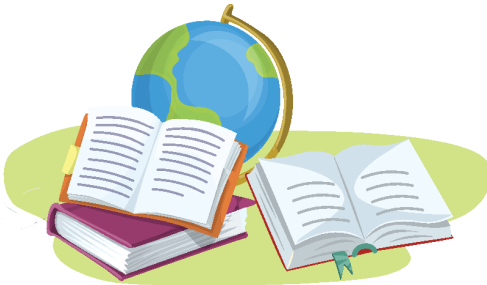
2. Прочитай зразок відгуку про улюблену казку, написаний твоєю ровесницею Надійкою.

Коли я стала першокласницею, бабуся подарувала мені книжку «Українські народні казки». Яка гарна книжка! Барвисті ілюстрації зацікавлювали, заохочували до читання. Першою казкою була «Колосок». Вона всім відома. Та це була особлива казка. Я прочитала її сама!

У казці йдеться про те, як Півник знайшов колосок. Але ні Круть, ні Верть не захотіли йому допомагати. Коли Півник пропонував їм змолотити колосок чи відвезти зерно до млина, вони відмовлялися, лише гралися.

Та ось Півник спік духмяні пиріжки і поставив їх на стіл. Тут як тут і мишенята. Але Півник не дозволив їм поласувати пиріжками, адже ледарі того не заслужили.

Коли я прочитала казку, то пригадала і свої вчинки. Бувало, що я відмовлялася допомагати рідним. Я зрозуміла, що моя маленька допомога комусь може дарувати радість.

3. Напиши відгук про свою улюблену казку.

94. 1. Прочитай вірш. Про які *дивнії перли* говорить поет?

Книги — морська глибина!
Хто в них пірне аж до дна,
той, хоч і труду мав досить,
дивнії перли виносить.

Іван Франко

2. Спиши. Підкресли іменники.
3. Добери синоніми до слова *труд*. Визнач рід.

95. 1. Прочитай заголовок казки. Чим він тебе здивував, зацікавив?

ЧОМУ ПОЛЯРНІ ВЕДМЕДІ НЕ ЇДЯТЬ ПІНГВІНІВ

А ви знаєте, чому полярні ведмеді не їдять пінгвінів?

Одного разу в голубів зі служби всиновлення птахів зламалися внутрішні компаси. Знаєте, у цих голубів постійно щось ламається! І вони доставили дуже-дуже цінний пакунок зовсім не на той полюс. Звісно ж, згодом голуби отримали догану. Отримувач не відіслав пакунок назад, тож справу з часом залагодили.

Полярний ведмідь, якому дістався пакунок, дуже здивувався. Він очікував на листа від брата, замовлені з інтернет-магазину книжки і горішки, однак аж ніяк не на два яйця!

Але, знаєте, полярні ведмеді дуже відповідальні істоти! Тому він одразу ж відповідально поставився до яєць!

Відповідальність дала свої результати, і всього за два місяці полярний ведмідь вперше в житті зустрівся з пінгвінами.

Варто сказати, що вони одразу ж пройнялись взаємною симпатією.

Тепер відома відповідь на загадку «Чому полярні ведмеді не їдять пінгвінів?» Бо друзів не їдять.

Марися Рудська

2. Чому голуби доставили пакунок не за адресою? Що здивувало полярного ведмедя? Що означає вислів *відповідально поставився*? Чи схвалюєш ти вчинок полярного ведмедя? Яке речення є головною думкою казки?

96. 1. Дізнайтеся з тлумачного словника значення слів *догана*, *симпáтія*.
2. Уявіть, що ви створюєте мультфільм за сюжетом казки. Розкажіть, як можна передати емоції персонажів, які пейзажі ви зобразили б. Складіть продовження казки, яке починалося б словами «Минув один рік».

97. 1. Випиши з казки Марисі Рудської «Чому полярні ведмеді не їдять пінгвінів» іменники в початковій формі (називному відмінку однини).
2. Провідміняй іменник *голуб* (в однині та множині). За потреби скористайся таблицею відмінків на с. 47.

Іменник у називному відмінку в реченні переважно є підметом. Іменники в інших відмінках є другорядними членами речення.

3. Склади речення зі словами *птаx*, *пінгвін*. Визнач відмінки цих іменників.

98. Випиши з казки Марисі Рудської «Чому полярні ведмеді не їдять пінгвінів» іменники у формі множини. Утвори початкову форму, визнач рід.

99. 1. Зіскануйте QR-код і послухайте казку братів Грімм «Королева бджіл».

Казка
КОРОЛЕВА БДЖІЛ
Брати Грімм

2. Перевірте себе, чи уважно ви слухали текст. Дайте відповіді на запитання.

1. Чому королевичі не повернулися додому?
2. Чи погодився найменший королевич з думкою братів?
3. Чому Дурник просив братів не чіпати мурашок, качок, бджіл?

4. Що здивувало братів у замку?
5. Чому старші брати перетворилися на камінь?
6. Хто допоміг Дурникові виконати всі завдання?

100. 1. Розкажи, про що розмовляли брати біля мурашника, озера, бджолиного дупла. Розкажи, як старші брати виконували завдання. Чи сподобалася тобі кінцівка казки?

2. Обговоріть, які особливості казок використали автори.

101. Знайди в бібліотеці збірку казок братів Грімм. Прочитай одну з казок. Перекажи стисло казку однокласникам.

102. Розгляньте таблицю відмінювання іменників в однині. Визначте, у яких відмінках іменники мають однакові закінчення.

ЧОЛОВІЧИЙ РІД

Н.	<i>хто? що?</i>	кінь, дядько, стіл
Р.	<i>кого? чого?</i>	коня, дядька, стола
Д.	<i>кому? чому?</i>	коню / коневі, дядьку / дядькові, столу / столові
Зн.	<i>кого? що?</i>	коня, дядька, стіл
Ор.	<i>ким? чим?</i>	конем, дядьком, столом
М.	<i>(на/у) кому? (на/у) чому?</i>	(на) коні, (у) дядька, (на) столі
Кл.	—	конию, дядьку, столе

ЖІНОЧИЙ РІД

Н.	<i>хто? що?</i>	бабуся, трава, земля, ніч
Р.	<i>кого? чого?</i>	бабусі, трави, землі, ночі
Д.	<i>кому? чому?</i>	бабусі, траві, землі, ночі
Зн.	<i>кого? що?</i>	бабусю, траву, землю, ніч
Ор.	<i>ким? чим?</i>	бабусею, травою, землею, ніччю
М.	<i>(на/у) кому? (на/у) чому?</i>	(у) бабусі, (на) траві, (на) землі, (на) ночі
Кл.	—	бабусю, траву, земле, ноче

103. Проведи дослідження «Визначення відмінків іменників».

Крок 1. Запиши речення.

Моя бабуся знає багато народних пісень. Я люблю спі-
вати разом з бабусяю.

Крок 2. Визнач, яким членом речення є іменник **бабу-**
ся в кожному реченні.

Крок 3. Якщо іменник **бабуся** є підметом, то він ужи-
тий у називному відмінку.

Крок 4. Якщо іменник **бабуся** є другорядним членом
речення, то визнач, з яким словом він зв'язаний; від цьо-
го слова постав питання до іменника **бабуся**; за питанням
визнач відмінок.

Крок 5. Зроби висновок про розрізнення відмінків
іменників.

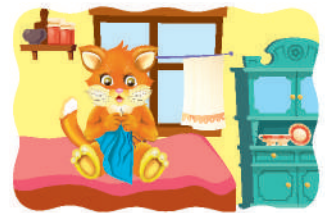

104. 1. Спиши вірш. Визнач відмінки виділених іменників.

ДРУЖНА СІМЕЙКА

Песик біля печі пиріжки пече.
Котик у **куточку** сухарці товче.
Киця на віконці плаття пошива.
Півник у чоботях **пісеньку** співа.

Анатолій Камінчук

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Провідміняй іменник *пиріжок* (в однині). За потреби скористайся таблицею відмінювання іменників чоловічого роду на с. 53.
- ✓ Провідміняй іменник *піч* (в однині). За потреби скористайся таблицею відмінювання іменників жіночого роду на с. 53.

3. Склади речення з кожної групи слів. Підкресли підмет і присудок у кожному реченні. Визнач відмінки виділених іменників.

1. Ось, сіла, **сойка**, пеньок, на. **2.** Принесла, дзьобі, вона, у, жолудь. **3.** Його, під, **пташка**, сховала, коріння.

105. Спиши текст. Визнач відмінки слова *брат*.

Мій старший брат часто мандрує. Я люблю слухати розповіді брата про гори і печери. До брата часто при-

ходять друзі. Разом із братом вони розглядають фото. Я написала твір про брата.

106. 1. Прочитай заголовок казки. Як ти розумієш словосполучення *абсолютний слух*? Хто може мати абсолютний слух?

ВУШКА З АБСОЛЮТНИМ СЛУХОМ

Колись давно в старому, аж сивому, дрімучому лісі жили зайчики. Ніби й звичайнісінькі собі зайчики, та ба: вони були без вух! Ні, на головах під шерстю мали по дві непомітні дірочки, але чули крізь них дуже й дуже погано — лише як лисичка або вовчик шелепнуть над самою головою. Тікай тоді, зайчику, якщо встигнеш!

А вушка росли на узліссі. Вони були зовсім не заячі, ні, вони були ще нічії. Довгасті, м'якенькі, пухнастенькі, вушка були б звичайнісінькими рослинками, якби не мали абсолютного, найкращого на цілу околицю слуху. Ще здалеку чули ходу голодного звіра, ще зарання починали метушитися й пробувати ховатись, та ба: ніжок у них не було! То кожен міг безборонно ласувати ніжними соковитими стебельцями беззахисних вушок.

Одного тамтешнього зайчика прозивали Доброочком. І неспроста. Він мав прегарний зір і вважався в лісі чемпіоном з бачення. Та і його спіткала халепа.

Похмурої днини, коли сердитий вітер обривав з дерев листя й обламував

сухі гілки, зайчик не зміг почути обережних кроків лисиці, що підкралася ззаду і вхопила бідолаху за ліву задню лапку. Рвонувшись із останніх сил, він таки вирвався, тільки ж якою ціною! Лапку було геть-чисто покалічено! Знесилений, ледь живий, зайчик на трьох лапках довго скакав навмання, тоді пірнув у якісь хащі й упав.

— Ми пропали! — прошепотіло поблизу. — Цей звірюка нас поїсть!

Доброочко, звісно, усього не міг розібрати. Зрозумів лише те, що його теж боялися. Розгорнув передніми лапками травичку, а звідти два вушка тремтять.

— Хто ви? — спитав Доброочко. — І чого злякалися?

Насилу пояснили сердешні вушка, хто вони й чого такі наполохані.

— Ех, якби нам прудкі ноги! — зітхнули тихенько.

— Що кажете? — знову не почув зайчик. Бо чемпіоном же був із бачення, а не слухання! — А знаєте що? Сядьте мені на голову, щоб я краще почув.

Тільки-но вушка вместилися Доброочкові на маківку, як цілий світ для нього сповнився відразу тисячами звуків! А вушкам — відразу наче ноги вирости!

— Давайте дружити! — запропонував «прозрілий» зайчик.

— Давай!

За Доброочком усі-всі зайчики подобирали собі по парі довгастих вушок і міцно-преміцно з ними подружились. Безвухого зайчика більше ніде не стрінете.

Тепер вушкам з ногами, а зайчикові з вушками від хижаків набагато легше рятуватися. І гарно їм! Мабуть, від них ото й пішло відоме прислів'я: «Добре братство миліше, ніж багатство»!

Марина Павленко

2. Яка особливість була в зайчиків? Прочитай опис вушок-рослин. Яка халепа спіткала Доброочка? Як потоваришували Доброочко і вушка? Яка головна думка казки?

3. Театралізуйте казку. Поміркуйте, з якого матеріалу (паперу, пластиліну, природних матеріалів) можна виготовити персонажів, які декорації варто зробити.

107. Спиши народну мудрість з казки Марини Павленко «Вушка з абсолютним слухом». Чи погоджуєшся ти з цією думкою? Напиши висловлювання за зразком:

Так / ні, я ... з цією думкою.

Я вважаю, що... (вислови власну думку), тому що... (поясни свою думку).

Наприклад, ... (наведи факти, які підтверджують твою думку).

Отже, ... (зроби висновок).

108. Чи вважаєш ти себе справжнім другом? Підготуй усне висловлення.

109. Спиши словосполучення. Познач закінчення іменників. Визнач відмінки іменників за питаннями.

Подарувати (кому?) сестрі, сукня (на кому?) на сестрі, допомогти (кому?) матусі, чобітки (на кому?) на матусі, присвятив (чому?) ниві, пасеться (на чому?) на ниві.

110. Проведи дослідження «Розрізнення давального і місцевого відмінків іменників жіночого роду в однині».

Крок 1. Назві питання давального і місцевого відмінків. Чим вони відрізняються?

Крок 2. Визнач, яке значення мають іменники в давальному відмінку (на основі словосполучень вправ 109):

- а) називають особу чи предмет, яким щось дарують, дають, присвячують;
- б) називають місце.

Крок 3. Визнач, яке значення мають іменники в місцевому відмінку (на основі словосполучень вправ 109):

- а) називають особу чи предмет, яким щось дарують, дають, присвячують;
- б) називають місце.

Крок 4. Зроби висновок про розрізнення давального і місцевого відмінків іменників жіночого роду в однині.

У місцевому відмінку іменники завжди вживають із прийменниками: (на чому?) на сторінці, (по чому?) по дорозі, (у чому?) у книзі, (в чому?) в роботі.

У давальному відмінку іменники переважно вживають без прийменників: (кому?) козі, ляльці, подрузі, берізі.

111. 1. Спиши вірш, змінюючи форму іменників за змістом. Визнач відмінки цих іменників.

КНИЖКИ

У старій (шафа) на (поличка)
книжки стояли, як сестрички.
Дітлахів тут зустрічали,
любили, щоб їх прочитали.
Розповідали так завзято,
вони ж бо знають так багато.
І дітлахи їм посміхались,
(добро) і (дружба) в них навчались.

Олена Ерато

2. Виконай завдання на вибір. Яке завдання, на твою думку, легше?

✓ Запиши відповіді на запитання. Підкресли іменники в давальному відмінку.

1. Кому директор вручив грамоту? **2.** Кому ти напишеш вітальну листівку? **3.** Кому дідусь дав сіно?

✓ Запиши іменники в давальному і місцевому відмінках за зразком.

Зразок: слив[а] — слив[і] (Д. в.), на слив[і] (М. в.).

Пошта, розмова, калина, дівчина, гривня, криниця, троянда.

112. Склади і запиши речення зі словами *верба*, *поетеса* в давальному і місцевому відмінках.

113. Проведи дослідження «Чергування приголосних [г], [к], [х] та [з´], [ц´], [с´] перед закінченням *-і* в давальному і місцевому відмінках однини».

Крок 1. Запиши подані іменники в давальному і місцевому відмінках.

Називний	Давальний	Місцевий
Дошк <u>а</u>	дошц <u>і</u>	на дошц <u>і</u>
Но <u>га</u>		
Лу <u>г</u>		
Горо <u>х</u>		
Моло <u>к</u> о		
Ву <u>х</u> о		

Крок 2. Визнач число і рід іменників.

Крок 3. Познач закінчення у словах. Підкресли останню букву основи слів.

Крок 4. Назви приголосні звуки, які чергуються.

Крок 5. Зроби висновок про чергування приголосних [г], [к], [х] та [з´], [ц´], [с´] перед закінченням *-і* в давальному і місцевому відмінках однини.

В іменниках **жіночого роду** перед закінченням *-і* в давальному і місцевому відмінках однини приголосні [г], [к], [х] змінюються на [з´], [ц´], [с´]: *книга* — *книзі* — *у книзі*, *ложка* — *ложці* — *у ложці*, *завірюха* — *завірюсі* — *у завірюсі*.

В іменниках **чоловічого та середнього роду** перед закінченням *-і* в місцевому відмінку однини приголосні [г], [к], [х] змінюються на [з´], [ц´], [с´]: *берег* — *на березі*, *бік* — *у боці*, *рух* — *у русі*; *яблуко* — *у яблущі*, *вухо* — *у вущі*.

- 114. 1.** Спиши вірш, змінюючи форму іменників за змістом. Познач закінчення іменників. Підкресли букви основи, які змінилися перед закінченням *-і*.

ГРЯДОЧКА СЕСТРИЧКИ

У (сестричка) є грядочка,
невеличка, наче кладочка.
А на (грядка) — огірочки
і кавун в рябій (сорочка),
сім головок (мак),
трохи (пастернак).
Був на (грядка) і горох,
та його ми з'їли вдвох.

Михайло Стельмах

- 2.** Виконай завдання на вибір.

✓ Спиши речення. Підкресли іменники в місцевому відмінку однини. Визнач рід цих іменників.

- 1.** Зайчик сонячний іскриться на лататті у ріці, на піску, і на травиці, і у тебе на лиці (*Олександр Пархоменко*).
2. Ми сьогодні молодці — будемо плавати в ріці. Річка — це вам не ставок, тут на березі пісок (*Іван Андрусяк*).

✓ Добери іменники до схем. Запиши їх у місцевому відмінку однини.

_____ к а _____ х а _____ к о _____ г _____ х

- 115. 1.** Спиши словосполучення, розкриваючи дужки.

На (квітка) джміль, білка на (гілка), пам'ятник (співачка), прочитали на (урок), біжить по (стежка), порошок в (око), не ходи по (крига).

- 2.** Склади речення з двома слосполученнями (на вибір).

- 116.** Пригадайте українські народні казки, у яких персонажем є півник. Якими рисами характеру наділяє народ півника?

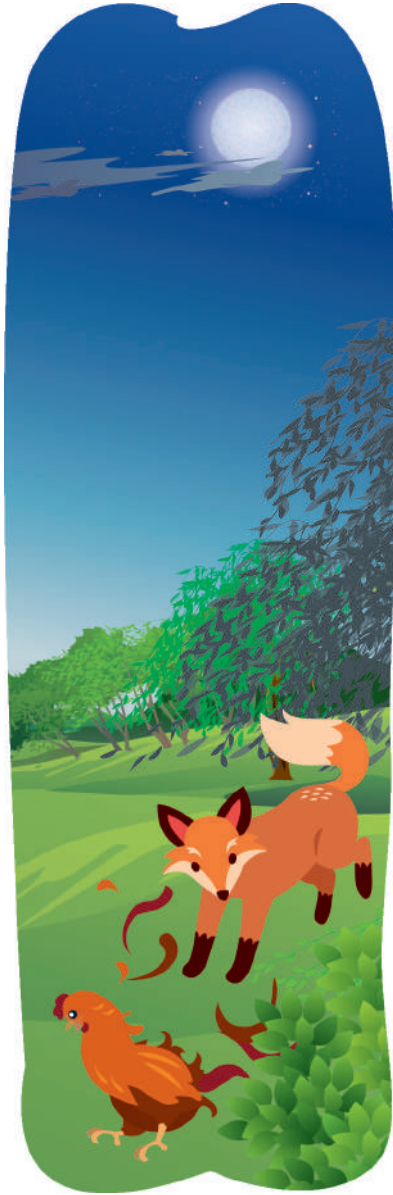

117.1. Прочитай авторську віршовану казку. Визнач тему твору.

ПІВНИК

Не послухав молоденький
півник свою маму,
крикнув гучно:
«Ку-ку-рі-ку!» —
та й злетів на браму.
Змахнув крильцями своїми
темно-золотими
та й подався світ за очі
тернами густими.
А жила за лісом в нірці
лисичка-сестричка,
що виходила жититись,
як настане нічка.
Вийшла, стала, подивилась,
бачить: молоденький
на гіллячці сидить півник
увесь золотенький.
Підкралася — царап його!
Злетів — не впіймала,
тільки хвіст, як жар, червоний
йому одірвала.
Повернувся півник жвавий
на своє подвір'я
задрипаний та безхвостий,
аж сиплеться пір'я.
Буде знати, як слухати
свою рідну маму,
як втікати світ за очі
кудись через браму...

Яків Жарко

- 2.** Чому, на твою думку, півник не послухав маму? Як описано півника? Чи зрозумів півник свою помилку? Як ти розумієш вислів *світ за очі*? Яка головна думка казки?

118. 1. Зобразить настрої півника і лисички за допомогою смайликів.

2. Що б ви хотіли сказати, зустрівшись із півником, лисичкою?

119. 1. Випиши виділені іменники зі словами, з якими вони зв'язані. Визнач число, рід (в однині), відмінок іменників.

2. Склади і запиши есе «Потрібно слухати маму».

120. 1. Спиши словосполучення, вибираючи потрібне слово.

На кам'яному (поріг, порозі). У **далекій** (дорога, дорозі). Розповів (подруга, подрузі). На правому (берег, б́ерезі). На останньому (урок, уроці). Білка на (горіх, горісі). Гніздо у (стріха, стрісі).

2. Визнач число, рід, відмінок іменників.

3. Розбери за будовою виділене слово.

121. 1. Прочитай. Визнач тему тексту.

Як тільки настала **ніч, осінь** узялася чаклувати. Дихнула на осики — їхні листочки перетворилися на червоні ліхтарики. Прошелестіла між липами — пожовтіли листочки-сердечка. Берізки теж діждалися перетворень від **осені**. Листочки стали схожими на золоті монетки.

Налетів пустотливий вітерець. Різнобарвні листочки закружляли в осінньому вальсі. Після **ночі** всі доріжки перетворилися на строкатий килим.

2. Про які чарівні перетворення осені йдеться в тексті? Добери заголовок до тексту.

122. Проведи дослідження «Чергування голосних [i] та [o], [e] в коренях іменників».

Крок 1. Випиши парами виділені іменники з тексту вправи 121.

Крок 2. Визнач, чи це спільнокореневі слова, чи різні форми одного слова.

Крок 3. Познач корені у словах.

Крок 4. Підкресли букви, які змінилися в коренях слів.

Крок 5. Зроби висновок про чергування голосних [і] та [о], [е] в коренях іменників.

В іменниках чоловічого і жіночого роду в деяких відмінках відбувається чергування голосних [і] з [о] або [е] в коренях: *сік* — *соку*, *лебідь* — *лебеда*, *сіль* — *солі*, *піч* — *печі*.

123. 1. Відгадай та спиши загадку. Підкресли слова, у яких зі зміною форми відбувається чергування приголосних або голосних звуків.

У річці купався,
у хмарці сховався,
від блискавки й грому
полинув додому.
На землю спустився —
на сто крапель розбився!

Володимир Верховень

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Спиши другий абзац тексту вправи 121. Підкресли орфограми.
- ✓ Зміни подані іменники так, щоб відбулося чергування звуків [і] з [о] або [е].

Повінь — кінь —
радість — ячмінь —

3. Спиши прислів'я. Підкресли іменники, у яких за зміни форми може відбуватися чергування голосних або приголосних звуків.

1. Під лежачий камінь вода не тече. **2.** З неба зорі хапає, а під носом не бачить. **3.** Помочі, як з осики груш. **4.** Праця має гіркий корінь, та солодкий плід.

124. Випиши з орфографічного словника кілька іменників, у яких зі зміною форми слова відбувається чергування звуків [і] з [о] або [е].

125. 1. Розгляньте малюнки. Кого на них зображено?

2. Що знайшло курчатко? Чому воно не з'їло цілий колосок? Що порадила квочка малюкові? Що трапилося із зернятками?

126. 1. Прочитай сполучення слів.

Курчатко Ціп, знайшло колосок, не поділилося з іншими, квочка присоромила, порадила посіяти зернятка, через деякий час, курчатко зрозуміло, дружна сімейка.

2. Добери заголовок для казки.

3. Запиши казку.

127. Прочитай лічилку. Спиши. Підкресли іменники, у яких за зміни форми може відбуватися чергування голосних або приголосних звуків.

Знов у небі сонце встало,
з гілки яблучко упало,
через луки, через луки
покотилось прямо в руки.
Покотилось, покотилось,
з моста в річечку звалилось,

хто побачив — не дрімай,
ухопив його — тримай!
Хто спіймав, той молодець!
Тут лічилці і кінець.

Олег Орач

ЛЕГЕНДИ. МІФИ

128. Прочитайте, що таке легенда.

Легенда — це поетична оповідь про історичну подію, дива природи, подвиги незвичайних людей, яка сприймається як достовірна. Краса навколишнього світу, різноманіття рослин і тварин вражали людей. Мабуть, саме тому існує чимало легенд про загадковий рослинний і тваринний світ.

129. 1. Прочитай легенду.

РОСА

Колись дуже давно жили на землі велети. Вони були такі великі, що легко переступали з однієї **кручі** на іншу. Ті велети мали страшенну силу, але використовували її лише для добра. Вони ніколи нікому нічого злого не зробили. Тому люди завжди пам'ятатимуть про них. Траплялося, що довго не падав дощ, то вони якось уміли притягувати хмари дощові, щоб полити спраглу землю, бо навіть роси ще тоді не було.

Десь перед тим як мали прийти на нашу землю такі люди, як ми, велети вже вимирали. Один з останніх велетів, що вмів регулювати дощ, важко захворів. Дуже йому було шкода, що сохне все на землі, а він не може притягти дощові хмари і напоїти спраглу землю. Велет уже відчував подих смерті. Він знав, що ось-ось помре, і найбільше шкодував за тим, що вже нічого не зробить для своєї рідної землі.

Коли він востаннє тяжко зітхнув і його серце перестало битися, усе, що лише було на землі: квіти, дерева, трави, куці — усе-все почало плакати. Так з'явилася на світі **роса**. І кожна маленька прозора росинка ніби ввібрала чистоту і щедрість золотого серця мудрих, сильних і добрих велетів, які використовували силу надзвичайну на добро і щастя людям, на добро і щастя рідній землі.

- Доведи, що прочитаний текст — легенда. Як у ній пояснено появу на світі роси? Як описано росинку? На що використовували свою силу велети?
- Перекажи легенду.

130. 1. Постав запитання за змістом легенди «Роса», які починалися б поданими нижче словами. Відшукай у тексті легенди відповіді на ці запитання.

Хто?	Якими?	Що?	Яка?	Чому?
------	--------	-----	------	-------

- Проведи дослідження «Закінчення іменників жіночого роду в родовому відмінку однини».

Крок 1. Запиши з легенди «Роса» виділені іменники в початковій формі (називному відмінку однини).

Крок 2. Познач закінчення. Підкресли останню букву основи слова.

Крок 3. Запиши іменники в родовому відмінку однини. Познач закінчення.

Крок 4. Зроби висновок.

У родовому відмінку однини іменники жіночого роду на **-а**, **-я** після твердого приголосного основи мають закінчення **-и**: (кого?) *ластівки*, *дівчини*, (чого?) *легенди*, *книги*; після м'якого приголосного та [ж], [ч], [ш] — закінчення **-і (-ї)**: (кого?) *бабусі*, *Наталі*, (чого?) *пшениці*, *межі*, *задачі*, *груші*, *мрії*.

- Спиши речення, ставлячи слова, що в дужках, у потрібній формі. Визнач, у якому відмінку вжито ці слова. Оціни свою роботу.

З (легенда) я дізнався / дізналася, як з'явилася роса. Велети легко переступали з (круча) на (круча). Велет не міг нічого зробити для рідної (земля).

- Виконай завдання на вибір.

✓ Провідміняй слова *росинка*, *троянда*.

✓ Добери іменники до схем. Запиши їх у родовому відмінку однини.

_____ ця _____ жа _____ ня

131. Спиши вірш. Постав іменники, що в дужках, у потрібному відмінку. Надпиши відмінок кожного з цих іменників.

Був козак Харко — і, може,
Харків так тому й назвали.
Бо легенди любить кожен,
а (легенда) у нас немало.
В них — історія (народ),
невичерпна, мов криниця.
Пий, малюк, безсмертну (вода),
щоб (снага) причаститься!
Давня слава (перламутр)
небайдуже вабить око.
Будь, малюк, таким же мудрим,
смілим (лицар), нівроку!

Володимир Верховень

132. 1. Прочитай легенду.

ЯК ВИНИКЛИ КАРПАТИ

Легенда

Колись на нашій землі була величезна рівнина, кінця-краю якій не було видно. Рівнина зеленіла шовковими травами, вічнозеленими смереками і ялинами, могутніми буками і яворами, берестами й тополями. Текли потічки та річки, багаті на дрібну й велику рибу.

Володарем долини був велетень на ймення Силун. Коли йшов Силун, від його кроку земля здригалася. Розповідають, що Силун добре розумівся на газдівстві. Мав безліч усякої худоби.

Жив цей газда в прекрасному палаці: з білого мармуру, з високими шпилями, які сягали аж до самих хмар. Палац мав стільки кімнат, що легко можна було заблудитися.

Уночі Силун спав у золотій колісці, вистеленій дорогими килимами. А вдень звик відпочивати у срібному

кріслі. На широкій долині слуги землю обробляли, хліб вирощували, за худобою доглядали, птицю годували. Люди мучилися, від зорі до зорі трудилися, багатство примножували, та не собі, а Силунові.

Слуги і служниці жили в дерев'яних зрубках та землянках. Ніхто не смів покидати маєток Силуна і йти шукати іншої роботи. Мусили жити і вмирати кріпаками.

Поміж цієї челяді служив у Силуна один хлопець на ймення Карпо Дніпровський, що прийшов сюди від берегів Дніпра. Він подався в мандри ще десятирічним хлопчиком шукати щастя, бо батько помер, а мати жила бідно, і мусив їм чимось допомогти.

Служив Карпо рік, другий, п'ятий. Як і всі, косив траву, орав і сів пшеницю. Не лише за себе працював, а й іншим допомагав, бо жалів слабеньких. Полюбили його всі слуги і служниці. За чесність, працьовитість, справедливість. Тяжко йому було дивитись, як Силун усе забирає, а народ голодує.

Коли Карпові сповнилось двадцять літ, вирішив додому повертатись. Був певний, що за добру працю пан йому заплатить і він повернеться до матері не з порожніми руками.

Раз уночі він вийшов надвір освіжитися. Проходив коло наймитських хатинок і побачив раптом якусь тінь. Скоро впізнав Силуна. Той ішов подивитися, як худоба ночує, чи все гаразд. Карпо подумав, що саме час поговорити з паном.

Коли Силун наблизився, Карпо дав про себе знати кашлем.

— Чому ти тут, Карпе? — озвався Силун, упізнавши хлопця.

— Вас, світлий пане, виглядаю, — відповідає Карпо. — Маю з вами поговорити. Служив я вам довго й чесно, та маю додому вертатися, аби матінку живою застати... Платню за службу хочу попросити.

Силун спочатку подумав, що слуга жартує, бо досі ніхто не наважувався проситися геть від нього. Та й платні ніхто не вимагав. Але Карпо й не думав відступати:

— Я чесно служив, світлий пане. І моя робота, гадаю, щось коштує.

— Нікуди не підеш! — розізлився пан. — То вже я знаю, коли й куди мої слуги повинні ходити.

— Я піду, пане, — наполягав Карпо. — Лише ще раз вам мушу сказати, що моя робота чогось коштує.

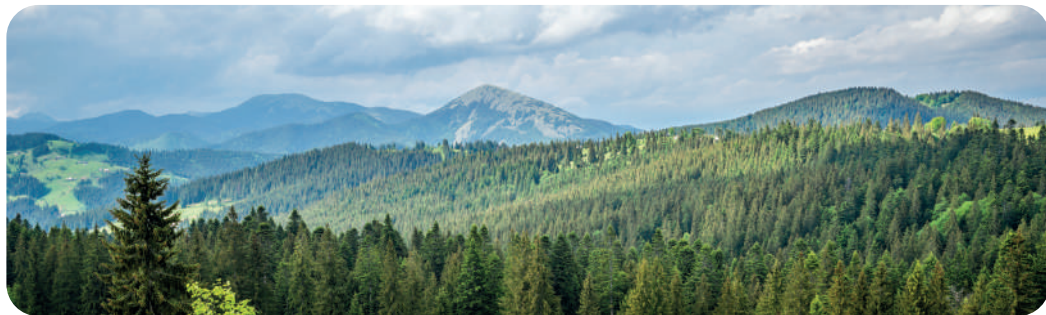
Це вже була нечувана зухвалість, якої пан простити не міг.

— Туди, під землю, тебе відпущу! — лютився він, показуючи пальцем униз і приступаючи до парубка. — Там буде твоя платня.

Та хлопець не відступив ані на крок.

— За мою роботу, пане, доведеться платити, — ще раз нагадав, ніби й не чув панської погрози. Ця відповідь ще гірше розізлила Силуна. Схопив він Карпа своїми дужими руками, підняв і вдарив ним об землю. Ударив так, що аж яма зробилася.

Але слугі нічого не сталося. Звівся на ноги і відчув у собі непереможну силу. То, мабуть, земляця йому подарувала за те, що робив на ній. Схопив Карпо Силуна, вдарив ним об землю, далі ще і ще. Не витримала матінка-земляця тих ударів, розкололася. І опинився Силун у підземній печері, у яку хотів загнати непокірного слугу. Даремно він хотів вибратися на поверхню — земля закрилася, і не можна було знайти жодної щілинки.

Тоді вдався Силун до своєї сили. Вдарив ногою в земну кору — вона вигнулася, та не відчинилася. Вдарив другою — вигнулася ще більше, а відчинитися не хоче. Пробував головою пробивати, плечима витискати — марно. Кулаками гатив — теж не допомогло.

Але від його ударів на землі поставала гора за горою, і що дужче кидав собою Силун-велетень, то вищі гори піднімались навколо.

Уранці як прокинулись наймити і побачили, що сталося, дуже здивувались. Навколо — гори, а там, де був палац, нічого не лишилося, усе провалилося у прірву. Раптом з-під землі вдарила вода, заповнила ту прірву. Чудувались люди, а скоро зібралися на велику раду: як далі бути, як жити.

Вирішили в цьому краї залишитися. Озеро назвали Синевиром, бо було сине-синє, як небо. А горам на честь Карпа дали ймення Карпати.

Люди зажили по-новому. Одні залишилися на рівнині, інші подалися в гори. Орали, сіяли, хліб вирощували, худобу доглядали. Навчилися ліси рубати, хати будувати. Кажуть, що Силун ще й тепер не стих під землею, пробує вирватися, але вже не викидає гори, бо постарів і сили такої не має. То вже не вирватись йому на поверхню ніколи!

2. Чому легенда про Силуна і Карпа має назву «Як виникли Карпати»? Як жив Силун? Як жили наймити? Звідки прийшов Карпо? За що селяни поважали Карпа? Чому Силун не хотів розрахуватися з Карпом? Як ти вважаєш, що допомогло Карпові побороти Силуна?
3. Поясни значення висловів *подався шукати щастя; повернеться не з порожніми руками; ударив так, що аж яма зробилася.*

133. 1. Схарактеризуйте Силуна і Карпа.
2. Поділіть легенду на частини. Доберіть до них заголовки.
3. Перекажіть одне одному легенду.
4. Заповніть таблицю (на аркуші паперу).

Легенда		Казка	
Відмінне	Спільне	Відмінне	
1.	1.	1.	
2.	2.	2.	

134. Знайди в бібліотеці чи на інтернет-ресурсах легенду про походження назви міста, села, річки чи озера. Підготуйся розказати легенду в класі.

135. 1. Прочитай і спиши вірш. Підкресли іменники чоловічого роду.

На майдані, де фонтан,
у футболу грав фазан.
Був би класний футболіст —
заважає пишний хвіст.

футбóл

Тамара Коломієць

2. Проведи дослідження «Закінчення іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини».

Крок 1. Випиши з вірша іменники чоловічого роду в початковій формі (називному відмінку однини).

Крок 2. Утвори форму родового відмінка. У написанні яких слів виникали сумніви?

Крок 3. Познач закінчення.

Крок 4. Зроби висновок про те, які закінчення можуть мати іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини.

Іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини можуть мати закінчення **-а/-я** або **-у/-ю**.

Правопис закінчень таких іменників потрібно перевіряти за орфографічним словником. У ньому завжди подані закінчення родового відмінка однини: *берег* — (чого?) берег**а**, *байкар* — (кого?) байкар**я**, *футбол* — (чого?) футбол**у**, *урожай* — (чого?) урожа**ю**.

136. 1. Прочитай слова. Утвори від них назви професій. Запиши назви професій у родовому відмінку за зразком. За потреби скористайся орфографічним словником.

Зразок: (що?) аптека — (хто?) аптекар, (кого?) аптекар**я**.

Стіл — шахта — дизайн —
креслення — чобіт — вівця —

2. Прочитай вірш. Спиши, уставляючи назви професій. Визнач відмінок іменників.

... книжки друкує,
... хати мурує.
... діточок лікує,
... тортика готує.
Всі професії хороші,
заробляй собі ти гроші!

Світлана Черниш

Слова для довідки: лікар, каменяр, кухар, видавець.

3. Уявіть себе представником однієї з професій та журналістом. Складіть діалог про важливість обраної професії.

137. 1. Прочитай прислів'я. Яка тема їх об'єднує?

1. Без труда нема плода. **2.** Кому до поту, а кому в охоту. **3.** Потрібно нахилитися, щоб із криниці води напиться. **4.** Не нагнувшись, гриба не знайдеш.

2. Виконай завдання на вибір.

✓ Спиши прислів'я. Підкресли іменники, що відповідають поданим схемам. Визнач відмінки цих іменників.

_____а _____у _____і

✓ Випиши з прислів'їв іменники чоловічого роду. З двома із них склади і запиши речення.

138. 1. Прочитай вірш. Уяви змальовану картину.

ДАВАЙТЕ ДРУЖИТИ

Один манекен, синьоокий шатен,
сказав манекену в хустинці блакитній:
— Давайте із вами дружить, манекене!
— Я згодна. Так сумно без дружби на світі!

Машини гукали **коневі**:

— Дружімо!

— Дружімо! — гукав горобець **вітерцеві**.

І навіть вода прошептала **вогню**:

— Давайте дружити. Я **нóров** зміню. —

Вогонь аж зацвів:

— Я про це і не мріяв.

Я згоден, подружко,

але — без обіймів...

За Іриною Жиленко

2. З'ясуй значення слів *манекén, нóров*. Чия дружба буде найдивнішою? Чому?

139. 1. Випиши з вірша «Давайте дружити» виділені слова. Познач закінчення. Визнач число, рід, відмінок.

Зразок: (чому?) манекену — одн., чол. р., Д. в.

2. Утвори форму місцевого відмінка від вписаних іменників. Познач закінчення.

Іменники чоловічого роду в давальному відмінку однини мають закінчення **-у/-ю, -ові, -еві/-єві**: *актору / акторові, приятелю / приятелеві, працівнику / працівникові.*

Іменники чоловічого роду в місцевому відмінку однини мають закінчення **-у/-ю, -і/-ї, -ові, -еві/-єві**: *на брату / на братові, на Андрію / на Андрієві, на коніі / на коневі.*

3. Прочитай словосполучення. Чим вони схожі? Визнач рід іменників. У якому відмінку вжито іменники? Які зі словосполучень наймилозвучніші? Запиши.

Пам'ятник поету Івану Франку.

Пам'ятник поетові Іванові Франкові.

Пам'ятник поету Іванові Франкові.

Пам'ятник поетові Івану Франку.

Пам'ятник поету Іванові Франку.

Пам'ятник поетові Івану Франкові.

Візьми до уваги! В українській мові за збігу двох і більше іменників — назв істот чоловічого роду — слід уникати однакових закінчень: *тренеру* *Петрові* *Івановичу*, *композитор* *ові* *Миколі* *Лисенку*.

4. Запиши словосполучення в давальному відмінку однини. Познач закінчення.

Співак Назарій Яремчук, футболіст Андрій Шевченко, композитор Мирослав Скорик, блогер Петро Максимчук, кухар Іван Стецюк.

140. Виконай завдання на вибір. Обґрунтуй свій вибір.

- ✓ Спиши прислів'я. Підкресли іменники чоловічого роду в давальному і місцевому відмінках однини.

1. А що козакові треба: степу, хліба й неба! 2. Козаку зібратись — лише підперезатись. 3. Козацькому роду нема переводу. 4. На козаку й роґожа пригожа. 5. Панові курка, а мужикові шабля.

- ✓ Запиши, кому встановлено пам'ятники у твоєму місті / селищі / селі.

141. 1. Прочитай заголовок легенди. Чи цікаво тобі було б дізнатися відповідь на запитання?

ЧОМУ ПЕС ЖИВЕ КОЛО ЛЮДИНИ

Давно, дуже давно жив собі самітний пес. Нарешті надокучило йому самому блукати в лісі, і він вирішив знайти собі друга-товариша. Але хотів, аби цей його товариш був найсильніший з усіх тварин.

Лісові звірята радили йому піти до вовка. Пішов пес до нього й каже:

— Вовче, брате, живімо разом!

Вовк відповів:

— Чому би ні!

Почали жити разом. Раз, як ночували в лісі, почув пес якийсь шелест і почав трястися-боятися. Збудив вовка, а той йому й каже:

— Будь тихо, бо прийде ведмідь і з'їсть нас!

Пес тоді здогадався, що ведмідь сильніший за вовка.

Пішов до ведмедя й каже:

— Ведмедю, братику, живімо разом!

— Коли разом, то разом, — відповів ведмідь.

Минула доба. Раз на зорях почув пес якийсь шелест і почав боятися. Пробудився ведмідь та й сказав:

— Заховаймося в корч, бо ще надійде лев і роздере нас обох!

Подумав пес, що лев має бути сильнішим. Залишив ведмедя й пішов до двору короля лева.

— Леве, леве, королю звірів, живімо разом!

— За слугу прийму тебе, — відповів лев.

Пес зостався з ним. Одного разу ввечері почав пес боятися й почав вити, гавкати.

Вибіг лев з палати й каже йому:

— Мовчи, бо ще надійде людина й застрелить нас обох!

Пес замовк, але здогадався, що людина має бути сильнішою, коли її лев боїться.

Пішов пес до людини й пристав на службу до неї. Від того часу й живе пес із людиною.

2. Де пес шукав собі товариша? Чому він не подружився з вовком, ведмедем, левом?

3. Склади кілька запитань за змістом легенди.

142. Прочитайте фразеологізми. Обговоріть, коли доречно їх уживати.

Як кішка із собакою.

Де собака зарита.

Як побита собака.

Із собаками не піймати.

143. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Знайди і прочитай легенду про тварин.
- ✓ Намалюй комікс до легенди «Чому пес живе коло людини».

144. 1. Прочитай заголовок народної колісанки. Що означає слово *жартувальна*?

ЗАСИНАЛЬНА-ЖАРТУВАЛЬНА

Люлі, люлі, Телесику,
наварили кулешику
з цукром і сіллям,
і з сонливим зіллям,
з рибюю, з м'ясом,
з буряковим квасом,
мак підсипали,
щоб ви засина́ли.
Люлі, люлі, Телесику,
наварили кулешику
з морквою, з салом,
щоб не було мало.

З народного

2. Проведи дослідження «Закінчення іменників в орудному відмінку однини».

Крок 1. Випиши з вірша виділені іменники.

Крок 2. Визнач рід і відмінок іменників за зразком.

Зразок: цукром — (чим?) ч. р., О. в.

Крок 3. Познач закінчення.

Крок 4. Зроби висновок про те, які закінчення можуть мати іменники в орудному відмінку однини.

145. 1. Запиши іменники до таблиці за закінченнями в орудному відмінку однини.

-ом	-ем	-єм

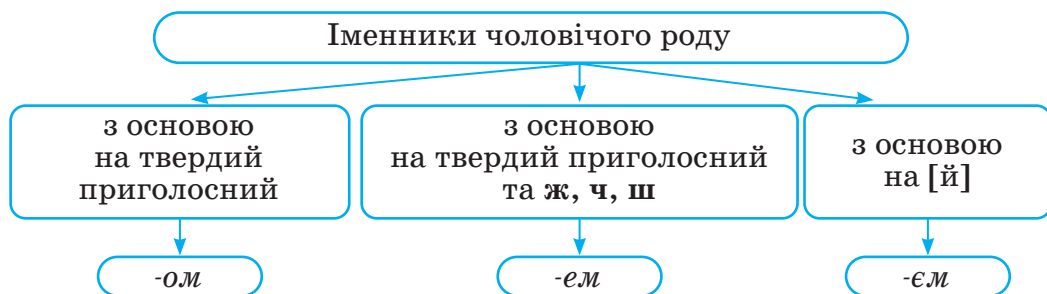
Сад, гараж, степ, окунь, ніж, намет, край, меч, гай, трамвай.

2. Познач закінчення іменників, підкресли останню букву основи слів.

3. Розкажіть за схемою про закінчення іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини. Наведіть приклади іменників кожної групи.

Іменники чоловічого роду в орудному відмінку однини можуть мати закінчення **-ом**, **-ем**, **-єм**: *сок***ом**, *калач***ем**, *іне***єм**.

146. 1. Запиши іменники до таблиці за закінченнями в орудному відмінку однини.

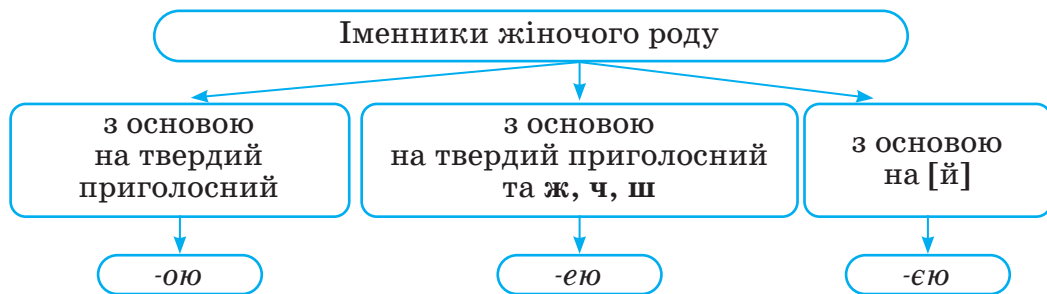
-ою	-єю	-єю

Каша, сторінка, пісня, надія, круча, позиція, вода.

2. Познач закінчення іменників, підкресли останню букву основи слів.

3. Розкажіть за схемою про закінчення іменників жіночого роду в орудному відмінку однини.

Іменники жіночого роду в орудному відмінку однини можуть мати закінчення **-ою**, **-єю**, **-єю**: *вербо***ю**, *задач***єю**, *ліні***єю**.

147. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Утвори словосполучення за допомогою прийменників *з, під, перед, за*. Визнач відмінок іменників.

Сховатися (кущ), зайти (друг), розмовляти (Матвій), працювати (комп'ютер).

- ✓ Запиши кілька речень про свою майбутню професію. Підкресли іменники.

148. Спиши вірш. Підкресли іменники в орудному відмінку однини.

НА МОРІ, НА ВОЗІ

Водою та бродом,
та все перевозом —
я їхав по морю
драбинчастим возом.
Вперед подивився,
назад оглянувся,
а вже — серед моря,
коли — і незчувся.
Сухий весь по вуха,
а риба — в кишені,
а віз — під водою,
а раки — у жмені.

Микола Сингаївський

149. 1. Розглянь таблицю. Визнач рід і відмінок іменників.

радіст <u>ю</u>	сілл <u>ю</u>	любов' <u>ю</u>
сміливіст <u>ю</u>	мідд <u>ю</u>	кров' <u>ю</u>
чест <u>ю</u>	сталл <u>ю</u>	матір' <u>ю</u>
гречніст <u>ю</u>	зеленн <u>ю</u>	верф' <u>ю</u> *

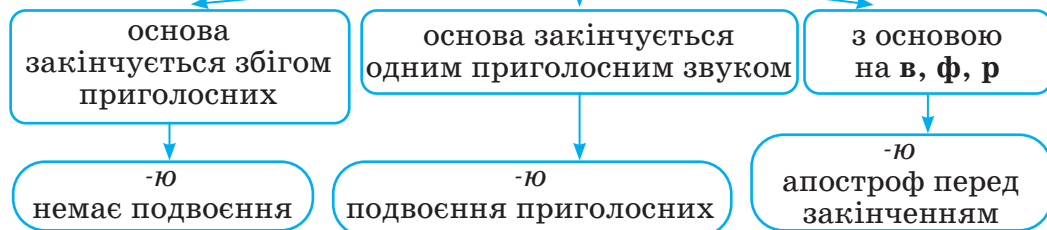
***Верф** — споруди на березі річки чи моря, де будують і ремонтують с^удна.

2. Розкажіть за схемою про закінчення іменників жіночого роду з основою на м'який приголосний в орудному відмінку однини.

Іменники жіночого роду з основою на м'який приголосний

150. 1. Прочитай. Виконай завдання на вибір.

1. Будь сильним духом, а не новим кожухом. **2.** Перед чемністю всі двері відкриваються. **3.** Корову сіллю при-манюють, людину — словом. **4.** З водою та вогнем не жар-туй. **5.** Маєш хліб — то за калачем не женися. **6.** Гладь коня вівсом, а не батогом. **7.** Батьком-матір'ю не хвались, а хвались честю.

- ✓ Випиши прислів'я, у яких є іменники чоловічого роду в орудному відмінку однини.
- ✓ Випиши прислів'я, у яких є іменники жіночого роду в орудному відмінку однини.

2. Добери іменники до схем. Склади з ними речення.

_____ **ою** _____ **ею** _____ **ем**

151. Спиши вірш. Визнач відмінок виділених іменників.

Стеляться сутіні, тумани лягають,
кетяги з **калини** в вікна заглядають.
Щось гуде **струною** на **бузку** близенько;
в лузі над **вербою** тьохнув **соловейко**.

Михайло Старицький

*Сутіні — сүтінки.

152 Прочитайте, що таке міф.

Міф (міт) (з грецької — «слово», «переказ») стародав-ня народна оповідь про явища природи, історичні події тощо або фантастичні оповідання про богів, обожнених героїв, уявних істот.

153. 1. Прочитай міф. Як у ньому пояснюється створення людини?

ЯК БОГ СТВОРИВ ЧОЛОВІКА

Коли Бог сотворив світ, вирішив довершити своє творіння чимось дивовижним. Узяв він жовту глину, зліпив з неї фігуру, вдихнув у неї духа свого і створив чоловіка, якого назвав Адамом. Підійшов до нього і каже:

— Віддаю тобі цілий рай. Усе, що в ньому є, — твоє. Усі звірі та всі рослини. Можеш їсти все, що хочеш, лише з одного дерева не їж плодів, бо в тому дереві є смерть і гріх.

Жив собі Адам у раю, як справжній господар, у розкошах і достатку.

2. З чого Бог створив людину? Чим могла користуватися людина?

3. Чи погоджуєтесь ви з думкою, що людина — довершене творіння?

154. 1. Випиши з міфу іменники в множині. Став питання до іменників.

Зразок. (*Хто?*) звірі.

2. Розгляньте таблицю відмінювання іменників у множині. Доповніть таблицю своїми прикладами.

Н.	<i>хто? що?</i>	книги	гривні	моря
Р.	<i>кого? чого?</i>	книг	гривень	морів
Д.	<i>кому? чому?</i>	книгам	гривням	морям
Зн.	<i>кого? що?</i>	книги	гривні	моря
Ор.	<i>ким? чим?</i>	книгами	гривнями	морями
М.	<i>(на/у) кому? (на/у) чому?</i>	(у) книгах	(на) гривнях	(на) морях
Кл.	—	книги	гривні	моря

3. Провідміняй іменники *птахи, хвилі, олівці, курчата*.

155. 1. Спиши лічилку, ставлячи іменники у формі потрібного відмінка. Визнач відмінок цих іменників.

Лапки в боки, вгору — (вушко),
скачуть (білочка-подружка).
Раз-два-три-чотири-п'ять —
на (гілка) вони сидять.
Кожен ранок на галяві
спритно роблять вільні (вправа).
Раз-два-три-чотири-п'ять —
люблять (білочка) стрибать.

Людмила Савчук

2. Познач будову виділених іменників.

156. Напиши есе «Мої улюблені заняття».

157. 1. Прочитай. Чи цікавою для тебе була інформація?

Чи доводилося вам читати давньогрецькі міфи? За уявленнями греків, усе довкілля (ліси, річки, моря, гори, підземне царство) було населено божествами. На честь богів влаштовували свята. За допомогою міфів давні греки намагалися пояснити природні явища. На основі міфів створено чимало творів живопису, літератури, музики.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Спиши текст, ставлячи іменники в дужках у потрібному відмінку. Визнач відмінки цих іменників. Підкресли власні іменники.

Грецькі боги жили на (гора) Олімп. Головним (бог) Олімпу був Зевс. Арес — бог війни і (мужність), а Артеміда — богиня (мисливство). Деметра — богиня (родючість), а Афіна — богиня (мудрість).

- ✓ Спиши текст, уставляючи пропущені букви та розкриваючи дужки. Поясни правопис виділеного слова.

Міфи Стародавн..ої (г/Г)реції мали в..ликий вплив на розвиток кул..тури (н/Н)ародів ус..ого світу. Кріз.. тисячолі(т/тт)я до нас дійшли історії жи(т/тт)я богів (о/О)лімпу, дивовижні пригоди г..роїв.

158. 1. Прочитай давньогрецький міф. Що цікавого ти дізнався / дізналася?

НИТКА АРІАДНИ

На острові Крит цар Мінос у своєму знаменитому палаці, що називався Лабіринт, тримав істоту — наполовину бика, наполовину людину — Мінотавра. Кожні дев'ять років афінянам доводилося віддавати данину на острів Крит — сім дівчат та юнаків як пожертву для Мінотавра. Відважний юнак Тесей, син афінського царя Егея, вирішив урятувати людей і вбити страшне чудовисько. Він прибув на острів разом з юнаками та дівчатами, і їх відправили до царя Міноса. А тут уже добряче постаралася богиня кохання Афродіта. Дочка Міноса — Аріадна — закохалася в Тесея. Таємно від батька дівчина передала юнакові короткий меч і нитку. Колись давно творець смертельного лабіринту Дедал створив його так, що, коли хтось зайшов, не міг уже вибратися назад. Тільки Аріадна дав нитку, завдяки якій можна було вийти з лабіринту. Тесей прив'язав нитку біля входу і подався углиб печери, де переховувався Мінотавр. Хлопець переміг Мінотавра і героєм повернувся назад.

2. Яку істоту тримав цар Мінос на острові Крит? Яку жертву віддавали афіняни для Мінотавра? Прочитай опис лабіринту. Чому лабіринт був смертельним? Як Тесей переміг Мінотавра? Що, на твою думку, означає слово *лабіринт*, фразеологізм *нитка Аріадни*?

159. 1. Прочитайте фразеологізми та їх тлумачення. Доведіть, що вони пов'язані з богами Стародавньої Греції.

А́вгієві стайні — надзвичайна запущеність, бруд, безлад.

Дамо́клів меч — постійна смертельна небезпека.

Сізі́фова праця — безплідна, важка, нескінченна робота.

Ахіллéсова п'ята — вразливе місце.

2. Складіть (усно) есе, використавши один із фразеологізмів як заголовок.

160. Спиши останнє речення з міфу «Нитка Аріадни». Визнач відмінки іменників.

161. Знайди в бібліотеці збірку міфів Стародавньої Греції. Прочитай один із них. Підготуйся розказати в класі.

162. 1. Прочитай українську легенду. Чи послідовно розміщені абзаци?

ТАТАРСЬКЕ ЗІЛЛЯ

Українська легенда

І вирішив хлопець битися. «Все одно померати», — думав він. От почався бій. Зразу татарин ніби перемагав. Але брат і сестра так стояли одне за одним, що не можна було парубкові не перемогти. І таки вбив він татарина. Головний пустив брата і сестру, як і обіцяв.

Одного разу, коли брат орав у полі, на село напали татари. Людей пограбували, сестру разом з багатьма іншими забрали в полон. Приїхав брат додому і не застав сестри. Тоді кинувся доганяти, щоб відбити сестру. А татари саме посідали в лісі полуднувати. Далеко спереду поставили варту. От той парубок і потрапив їм до рук. Привели вони його до головного, а той хотів його зразу вбити, але вирішив посміятися з бідного парубка. Каже йому, що коли він переможе їхнього силача, то віддадуть сестру і пустять їх живими додому. А якщо ні, то вб'ють обох.

А на тому місці, де був убитий татарин, виросло зілля, яке в нас називають татарським.

Жили колись в одному селі брат і сестра. Батьки їхні повмирали, а вони самі собі хазяйнували і нікому нічого поганого не робили.

2. Назві персонажів легенди. Що трапилося в селі? Яку умову поставили нападники? Чи вдалося юнакові перемогти ворога? Чому зілля називають татарським?

163. 1. Запиши відновлену легенду.

2. Доповни речення. Підкресли іменники. Визнач відмінки.

Парубкові вдалося перемогти татарина тому, що... .

164. Розкажи рідним, чому зілля називають *татарським*.

165. 1. Склади прислів'я за числовими підказками. Поясни, як ти його розумієш.

2 сіно 7 просять, — 3 косять, 1 Як
5 дощів 4 то 9 йдуть. 6 не 8 самі

2. Прочитай легенду. Поясни, як виникло прислів'я.

ЧОМУ ДОЩ ІДЕ, КОЛИ КОСЯТЬ

Українська легенда

Коли Бог створив світ, прийшли Сонце, Вітер, Мороз та Сніг до Бога просити роботи.

— Що ми, Боже, маємо робити на землі? Коли кому владу брати до своїх рук?

Розподілив Бог справи для всіх протягом року.

— Ти, Сонце, грій, коли люди поле засіють, щоб усе росло. Ти, Вітре, маєш дути, коли людям спека набридне. Тобі, Морозе, всю зиму віддаю. Сніг хай береже землю від холоду.

Отож, поки Дощ приплентався, Бог уже всю роботу роздав. Аж ось і Дощ приходить, геть засапався, і гукає здалеку до Бога:

— Боже, а коли ж мені йти до людей?

Подумав Бог, подумав, бо всю роботу вже роздав.

— А йди, — каже, — коли просять.

— А-а-а, коли косять, — не дочув на ходу Дощ. — Що ж, буду йти, як косять.

Та так і йде.

2. Доведи, що прочитаний текст — легенда. Розкажи, які справи Бог доручив Сонцю, Вітрові, Морозу та Снігові. Чому Дощ іде, коли косять?

166. 1. Постав запитання за змістом легенди «Чому Дощ іде, коли косять», які починалися б поданими словами. Відшукай у тексті легенди відповіді на ці запитання.

Хто?	Яку?	Чому?	Коли?
------	------	-------	-------

2. Запиши слова за зразком. Зроби висновок, які закінчення можуть мати іменники в родовому відмінку множини.

<i>Н. в. одн.</i>	<i>Н. в. мн.</i>	<i>Р. в. мн.</i>
вітер	вітр ^й	вітр ^{ів}
дощ		
рука		
справа		
плече		
гніздо		

У родовому відмінку множини іменники мають закінчення **-ів/-їв, -ей**: *стен^{ів}, кра^{їв}, реч^{ей}*. Більшість іменників жіночого роду та більшість іменників середнього роду мають нульове закінчення: *сестер, озер*.

3. Прочитай. Де можна побачити такі запитання? Запиши відповіді, використовуючи числа в дужках. Познач закінчення іменників у родовому відмінку множини.

1. Скільки кілограмів яблук в одному ящику? (10)
2. Скільки гривень заплатили за зошит? (5)
3. Скільки дітей у класі? (20)
4. Скільки сторінок у книжці? (48)

взімку

влітку

4. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Склади речення зі словами *взимку, влітку* за змістом легенди «Чому Дощ іде, коли косять».
- ✓ Згадай прислів'я, приказки зі словами *взимку, влітку*. Запиши. Підкресли іменники.

167. 1. Прочитай легенду. Як у ній пояснено появу волошок?

ВОЛОШКИ

Українська легенда

Якось небо дорікнуло хлібному колоссю, що все на землі вдячне йому. Квіти посилають свій аромат, ліси — таємничий шепіт, птахи — спів. Лише колосся не складає йому подяки.

— Навпаки, ми дуже вдячні тобі, — сказали колоски. — Бо прикрашаємо землю морем зелені. А інакше не можемо виразити свою вдячність. Допоможи нам, і ми будемо завжди вдячні тобі.

— Гарзд, — відповіло небо. — Якщо ви не можете піднятися до мене, я зійду до вас.

І небо (на)казало з..млі виростити серед коло(с/сс)я с..ненькі квіти. Відтоді ст..бельця хлібних злаків при кожному подиху вітру нахилиют..ся (до)посланців син..ого неба — волошок і з любов..ю нашіптують їм ніжні слова.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Спиши останній абзац легенди, уставляючи пропущені орфограми.
- ✓ Випиши речення, у яких є іменники в родовому відмінку множини.
- ✓ Запиши, як волошки прикрашають поля.

168. 1. Запиши речення, ставлячи іменники у множину. Познач закінчення, визнач відмінки іменників.

1. На вершині гори лежить сніг. **2.** У нашому лісі водиться заєць. **3.** Під розлогим дубом виріс грибочок. **4.** Дорогою мчить автомобіль.

2. Запиши слова за зразком. Зроби висновок, які закінчення можуть мати іменники в місцевому відмінку множини.

Н. в. одн.	Н. в. мн.	М. в. мн.
океан	океан <u>и</u>	(в) океан <u>ах</u>
город		
галявина		
подорож		
поле		
село		

У місцевому відмінку множини іменники мають закінчення **-ах, -ях**: (у) степах, (на) рівнинах, (по) морях.

3. Виконай завдання на вибір.

✓ Доповни речення. Познач закінчення іменників у місцевому відмінку множини.

1. У садах зібрали 2. У теплицях вирощують

3. На полях вже ...

✓ Спиши загадку. Підкресли іменники в множині. Визнач відмінки.

По ланах, житах безкраїх,
по морях вона гуляє,
то, сердешна, в берег б'ється,
в бризках піниться, сміється.

Марія Пономаренко

169. Перевірте одне одного.

Запитання і завдання для повторення вивченого за темою «Іменник».

1. Яку частину мови називають іменником?
2. Які іменники називають власними? Навести приклади.
3. Як змінюються іменники?
4. Назвати відмінки та питання до них.
5. Форма якого відмінка є початковою формою іменника?
6. Провідміняти іменники *банан, вишня, яблуко*.

7. Які чергування приголосних відбуваються під час відмінювання іменників у давальному та місцевому відмінках однини? Навести приклади.

170. Спиши скоромовку. Випиши іменники, заповни таблицю за зразком.

Юля юшку готувала,
нею друзів частувала.
А Юхим приніс в'юна
для kota вередуна.

Галина Шевчук

Іменник	Власний/ загальний	Число	Рід (в однині)	Відмінок
Юля	власний	однина	жін.	Н. в.

БАЙКИ. ГУМОРИСТИЧНІ ТВОРИ

171. 1. Пригадайте, як називають повчальне оповідання (або вірш), головними персонажами якого найчастіше є тварини, рослини чи предмети; твір починається або закінчується повчальним висновком (мораллю).

2. Ознайомтеся з короткою біографічною довідкою про найвідомішого українського байкаря.

Леонід Іванович Глібов народився 5 березня 1827 року на Полтавщині. Початкову освіту здобув удома. Згодом батьки відправили сина навчатися до Полтавської гімназії. Та навчання в гімназії Леонід не закінчив через хворобу. Улітку 1848 року Леонідові потрапили до рук книжки «Кобзар» Тараса Шевченка та «Приказки» Євгена Гребінки. Саме ці збірки справили неабияке враження на майбутнього байкаря.

Леонід Глібов відомий як автор байок, акровіршів, загадок, жартів. Завдяки йому українська байка досягла найвищого розвитку. З ім'ям Леоніда Глібова пов'язано утвердження в українському письменстві жанру байки.

172. 1. Прочитай байку. Який випадок із життя Коника і Мурав'я описав автор?

КОНИК-СТРИБУНЕЦЬ

У степу, в траві пахучій,
Коник, вдатний молодець,
і веселий, і співучий,
і проворний стрибунець,
чи в пшениченьку, чи в жито,
досхочу розкошував
і цілісінькеє літо,
не вгаваючи співав.
Розгулявся на всі боки,
все байдуже, все дарма...
Коли гульк — аж в степ широкий
суне злючая зима.
Коник плаче, серце мліє;
кинувсь він до Мурав'я:
— Дядьку, он зима біліє!
От тепер же згину я!
Чуєш — в лісі ворон криче,
вітри буйнії гудуть?
Порятуй, порадь, земляче,
як се лихо перебудуть!
— Опізнився, небораче, —
одказав земляк йому, —
хто кохав життя ледаче —
неперелівки тому.
— Як же в світі не радіти?
Все кругом тебе цвіте, —
каже Коник, — пташки, квіти,
любє літечко на те;

скочиш на траву шовкову —
 все співав би та співав. —
 На таку веселу мову
 Муравей йому сказав:
 — Проспівав ти літо боже, —
 вдача вже твоя така, —
 а тепер танцюй, небоже,
 на морозі гопака!

Леонід Глібов

2. Що автор розповів про Коника? Прочитай слова, якими байкар характеризує Коника. З яким проханням Коник звернувся до Мурав'я? Як Муравей назвав Коника? Хто з персонажів байки працьовитий, а хто — безтурботний? Як ти розумієш словосполучення *непереливки тому; досхочу розкошував*? Поміркуй, чому персонажами автор обрав Коника і Мурав'я. Прочитай мораль байки.

3. Прочитайте байку за особами.
 4. Виконайте завдання на вибір. Оцініть роботу одне одного.
- ✓ Складіть поради Коніку-стрибунцеві про те, як йому перезимувати.
 - ✓ Намалюйте комікси до байки.

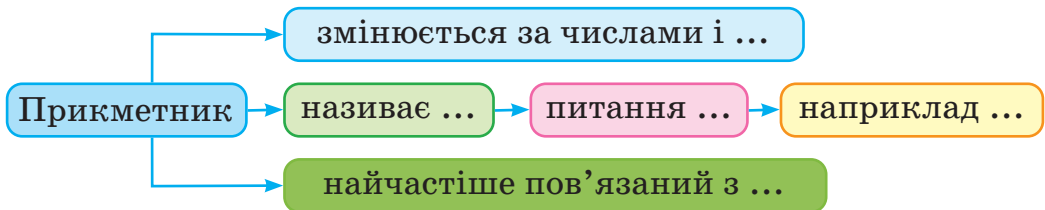

173. Знайди в бібліотеці збірку байок Леоніда Глібова. Підготуйся виразно прочитати одну з них у класі.

ПРИКМЕТНИК

174. 1. Як Леонід Глібов характеризує Коника-стрибунця? Якою частиною мови є ці слова?
 2. Пригадайте вивчене про прикметник за схемою.

175. 1. Випиши з байки Леоніда Глібова «Коник-стрибунець» п'ять прикметників з іменниками за зразком. Визнач число, рід (в однині).

Зразок. У траві (якій?) пахучій — одна, ж. р.

Прикметник — частина мови, яка називає ознаки предметів і відповідає на питання **який? яка? яке? які?: (який?) справжній, (яка?) лісова, (яке?) сонячне, (які?) радісні.**

2. Виконай завдання на вибір.

✓ Серед поданих слів вибери синоніми до слова *спільнота*.

спільнота

Спільнота, спільний, спілка, клас, товариство, спільноти, у спільноті, група, громада, спілкування.

✓ Добери прикметники до іменника *спільнота*.

3. Прочитай вірш-загадку. Добери прикметники до слова-відгадки.

БАЧИТЬ — НЕ БАЧИТЬ

Бачить — не бачить.

Чути — не чує,
мовчки говорить,

дуже мудрує.

Часом захоче —

правди навчає;

іноді бреше,

всіх звеселяє.

Люба розмова, —

будемо, діти,

з нею довіку

жити-дружити.

Хто ж то така
в світі щаслива,
мудра, правдива
і жартовлива?

Як не вгадали,
стану в пригоді:
річ коротенька —
... , та й годі.

Леонід Глібов

4. Спиши речення вірша-загадки «Бачить — не бачить...», у якому найбільше прикметників. Підкресли прикметники.

5. Напиши есе «Чому потрібно читати?».

176. Від поданих іменників утвори спільнокореневі прикметники. Склади і запиши сполучення слів з утвореними словами. Визнач рід прикметника.

Зразок. Слива — сливова (ж. р.) гілка, сливове (с. р.) варення, сливовий (ч. р.) сік.

Дерево — вечір —

поле — колір —

177. 1. Прочитай байку. Чи вдалося Баранові збудувати хату?

БАРАН-БУДІВНИЧИЙ

Баран узявся будувати хату — простору, світлу, теплу і багату.

Почав з воріт.

Притяг колоди з лісу,

пригепав дошки,

почепив завіси

і кличе:

«Новосілля, гей, звірото!»

Для Барана — аби нові ворота!

Петро Ребро

2. З чого Баран почав будівництво? Чому Баран скликав звірів на новосілля? Прочитайте мораль байки.

178. 1. Як ви порадили б Баранові спланувати роботу?

2. Обговоріть фразеологізм *дивиться, як баран на нові ворота*.

179. 1. Випиши з байки Петра Ребра «Баран-будівничий» прикметники до іменника *хата*. Допиши кілька своїх прикметників.

2. Чи можна назвати Барана наполегливим у досягненні мети? Допиши висловлювання.

Я вважаю, що Баран ... (*вислов власну думку, поясни свою позицію*) у досягненні мети. Адже ... (*поясни, на чому ґрунтуються твої докази*). Наприклад, ... (*наведи факти на підтвердження твоїх доказів*). Отже, ... (*зроби висновки*).

наполéгливість

3. Запиши синоніми до прикметника *наполегливий* за абеткою.

Настирний, завзятий, упертий, невтомний, хвацький, невгамовний.

4. Добери прикметники до поданих іменників.

Ворота (які?) ліс (який?)
дошки (які?) байка (яка?)

180. Виконай завдання на вибір. Яке завдання, на твою думку, легше?

- ✓ Прочитай і відгадай загадку. Спиши. Підкресли прикметники, визнач їх число і рід.

Товстолобий, круторогий,
впертий, не зійде з дороги.
Ці копита й пишна шуба
буц-буц-буцнуть навіть дуба.

Леся Вознюк

- ✓ Закінчи загадку про барана, доповнивши її прикметниками.

В нього ... ніжки
та ... різки.
Ще й ... кожушок.
Скаче в полі скік та скок.

181. 1. Прочитайте і порівняйте тексти.

1. На полі розцвіли маки. Здалеку вони схожі на полум'я. Поле неначе килим. Гарно, коли цвіте мак!

2. На пшеничному полі розцвіли великі червоні маки. Здалеку вони схожі на яскраве полум'я. Поле неначе безмежний кольоровий килим. Гарно, коли цвіте польовий мак!

2. Обговоріть, для чого в мовленні потрібні прикметники.

182. 1. Спиши текст (вправа 181), у якому є прикметники. Підкресли прикметники. Познач закінчення.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Знайди в записаному тексті прикметники, які мають таку будову.

- ✓ Прочитай і відгадай загадку. Випиши прикметники і познач їх будову.

Узимку біле, навесні чорне, влітку зелене, восени стрижене.

З народного

- ✓ Добери і запиши синоніми до прикметника *безмежний*. За потреби скористайся словником синонімів.

183. 1. Прочитай вірш спочатку мовчки, а потім уголос.

ЯКА ХАТА, ТАКИЙ ТИН, ЯКИЙ ТАТО, ТАКИЙ СИН

Якось раз **маленька** Галя
в парку з мамою гуляла.
Потім печиво купили
і на лавочку присіли.
Та якраз навпроти них,
серед заростей **густих**,
сидів хлопчик разом з татом
і щипав **солодку** вату.
Хлопчик швидко усе з'їв,
соком яблучним запив
та жбурнув пакет і палку
без вагань собі під лавку.
Тато їв в цей час насіння
і в куці кидав лущиння.
Потім викурив цигарку,
та й пішли удвох із парку.
Мама з важкістю зітхнула
і доньці своїй кивнула:
«Яка хата, такий тин,
який батько, такий син!»

Ольга Науменко

2. Чи погоджуєшся ти з думкою мами?

184. Як ви можете перекопати дорослих і дітей, що в громадських місцях потрібно поводитися культурно?

185. Випиши з вірша Ольги Науменко виділені прикметники. Добери до них антоніми.

186. Добери і запиши кілька прислів'їв, у яких є прикметники-антоніми.

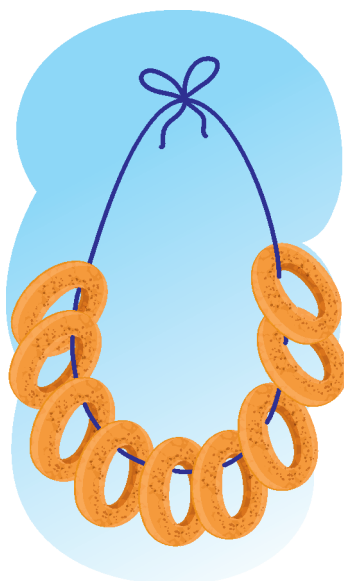

187. 1. Прочитай вірш. Яка його тема?

БУБЛИКИ

Ой смачні, ой смачні
бублики у Тані!
Медяні, запашні,
з маком, ще й рум'яні!
Медяні, запашні
Танечка поїла.
А для нас і для вас
дірочки лишила.

Грицько Бойко

2. Випиши з вірша Грицька Бойка прикметники до іменника *бублики*. Визнач число прикметників.

3. До поданих іменників добери прикметники. Запиши утворені словосполучення. Визнач рід.

Зразок: хліб (*який?*) духмяний — ч. р.

Хліб, булка, батон, торт, ватрушка, тістечко, рогалик, пиріжок.

4. Спиши словосполучення, дописуючи закінчення прикметників. Доведи, що в однині прикметники змінюються за родами.

холодн.. → вітер
→ пора
→ серце

рідн.. → дім
→ сестра
→ село

добр.. → наміри
→ справи
→ яблука

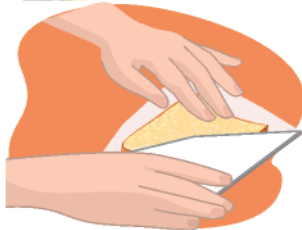
Прикметники змінюються за числами: *цікава (казка) — цікаві (казки)*. В однині прикметники змінюються за родами: *цікавий міф, цікава легенда, цікаве оповідання*.

Прикметник завжди стоїть у тому самому числі та роді, що й іменник, з яким він зв'язаний.

5. Склади і запиши речення зі словосполученнями із завдання 4, ужитими в переносному значенні.

188. 1. Розгляньте малюнки.

2. Складіть есе «Хліб — це святиня».

189. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Знайди і запиши кілька прислів'їв про ставлення до хліба.
- ✓ Спиши загадку. Підкресли орфограми. Познач закінчення прикметників.

Духмяна, ситна і пухка,
вона на стіл ляга щоднини.
Смачна, рум'яна й запашна,
а називається

Марія Пономаренко

190. 1. Проведіть дослідження «Відмінювання прикметників чоловічого і середнього роду».

Крок 1. Розгляньте таблицю відмінювання прикметників чоловічого і середнього роду в однині. Якого відмінка немає у відмінюванні прикметників?

Крок 2. Зверніть увагу на знахідний відмінок прикметників чоловічого роду. Доберіть до прикметників іменники назви істот та назви неістот. Зробіть висновок.

Крок 3. Порівняйте закінчення прикметників чоловічого і середнього роду в родовому, давальному, орудному та місцевому відмінках. Зробіть висновок.

	Питання	ЧОЛОВІЧИЙ РІД	СЕРЕДНІЙ РІД
Н.	<i>який?</i>	прямий, синій	пряме, синє
Р.	<i>якого?</i>	прямого, синього	прямого, синього
Д.	<i>якому?</i>	прямому, синьому	прямому, синьому
Зн.	<i>як Н. в. чи Р. в.</i>	<i>як Н. в. чи Р. в.</i>	пряме, синє
Ор.	<i>яким?</i>	прямим, синім	прямим, синім
М.	<i>(на/у) якому?</i>	(на/у) прямому, синьому	(на/у) прямому, синьому

2. Провідмініяйте за зразками таблиці прикметники *високий (дуб), високе (дерево), житній (хліб), житнє (колосся)*.

3. Проведіть дослідження «Відмінювання прикметників жіночого роду».

Крок 1. Розгляньте таблицю відмінювання прикметників жіночого роду в однині.

Крок 2. У яких відмінках прикметники мають однакові закінчення?

Крок 3. Зверніть увагу на кінцевий приголосний основи.

Крок 4. Зробіть висновок.

ЖІНОЧИЙ РІД		
Н.	<i>яка?</i>	пряма, синя
Р.	<i>якої?</i>	прямої, синьої
Д.	<i>якій?</i>	прямій, синій
Зн.	<i>яку?</i>	пряму, синю
Ор.	<i>якою?</i>	прямою, синьою
М.	<i>(на/у) якій?</i>	(на/у) прямій, синій

4. Провідмініяйте за зразками таблиці прикметники *дере-в'яна (лавка), літня (ніч)*.

Початковою формою прикметника є форма називного відмінка однини чоловічого роду: (*який?*) червоний, сміливий, домашній, пізній.

191. 1. Добери прикметники до схем. До кожного прикметника добери іменник. Склади речення з утвореними словосполученнями.

_____ий _____я _____е

2. Спиши вірш. Познач закінчення прикметників. Визнач відмінки.

БРЕХУНЕЦЬ

Докоряє дід старенький
внукові малому:

— Я, як був таким маленьким,
не брехав нікому.

Засвітилися лукаво
очі у хлоп'яти:

— А як стали вже великим,
почали брехати?

Павло Глазовий

192. Провідмініяй письмово за зразком таблиць на с. 97–98 прикметники *яскраве (світло), дружня (порада)*.

193. 1. Зіскануйте QR-код і перегляньте відеоролик «Іван Марчук».

2. Що цікавого про творчість Івана Марчука ви дізналися? Яку нову техніку малювання створив цей живописець? Хто придумав назву техніки *пльонтанізм*?
3. Розгляньте репродукцію картини Івана Марчука «Місячна ніч». Які ваші перші враження від картини? Розгляньте, як вималювано (напльонтано) кожну травинку, стеблинку. Зверніть увагу, як місячне сяйво відбивається в кожній деталі. Яку мелодію вам хотілося б почути, розглядаючи картину?

Іван Марчук «Місячна ніч»

194. 1. Що зобразив художник? Це натюрморт, пейзаж чи портрет? Доведи свою думку.

2. Що зображено на передньому плані картини? Що видніється вдалині? Як автор передав красу сільського краєвиду? Що тебе найбільше вразило?

195. 1. Запиши назви предметів, які ти бачиш на картині. Добери до іменників прикметники.

2. Склади і запиши опис за репродукцією картини Івана Марчука «Місячна ніч». Підкресли прикметники.

196. Заміни за зразком подані словосполучення сполученнями прикметників з іменниками. Підкресли орфограми.

Зразок: рушник з льону — льняний рушник.

Стріха із соломи, будинок з каменю, насіння з гарбуза, олія з кукурудзи, листок клена, варення з айви.

197. 1. Прочитай вірш спочатку мовчки, а потім уголос.

ЧОГО НЕ ТОНЕ ПАРОПЛАВ

На прибережному піску
смагляві діти гралися
і в синю далечінь морську
з цікавістю вглядалися.

От показався пароплав,
немов хмарина сиза.

— Невже ж він, — Петрик запитав, —
насправді із заліза?

— І дно залізне, і боки,
а от пливе — не тоне! —
незрозуміло для Луки
і навіть для Антона.

— А це тому, — сяйнув Олесь
очицями кристальними, —
що він обвішаний увесь
кругами рятувальними!

Євген Бандуренко

2. Яка проблема хвилювала дітей? Чи погоджуєшся ти з поясненням Олеся?

3. Розіграйте за змістом вірша сценку «На морському березі».

198. 1. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Спиши першу строфу вірша Євгена Бандуренка «Чого не тоне пароплав». Підкресли прикметники.
- ✓ Випиши з вірша Євгена Бандуренка «Чого не тоне пароплав» сполучення прикметників з іменниками за зразком. Познач закінчення прикметників.

Зразок: (на) піску (якому?) прибережн**ому**.

2. Проведи дослідження «Відмінювання прикметників з основою на м'який приголосний».

Крок 1. Розглянь таблицю.

	ОДНИНА			МНОЖИНА
	ЧОЛОВІЧИЙ РІД	ЖІНОЧИЙ РІД	СЕРЕДНІЙ РІД	
Н.	вечірній	вечірня	вечірнє	вечірні
Р.	вечірнього	вечірньої	вечірнього	вечірніх
Д.	вечірньому	вечірній	вечірньому	вечірнім
Зн.	вечірній (-ого)	вечірню	вечірньому	вечірні
Ор.	вечірнім	вечірньою	вечірнім	вечірніми
М.	(на/у) вечірньому (-ім)	(на/у) вечірній	(на/у) вечірньому (-ім)	(на/у) вечірніх

Крок 2. Зверни увагу на кінцевий приголосний основи.

Крок 3. Зроби висновок, які закінчення мають прикметники з основою на м'який приголосний.

Прикметники з основою на м'який приголосний у називному відмінку однини мають закінчення -ій (чоловічий рід), -я (жіночий рід), -є (середній рід), -і (множина): давн**ій**, давн**я**, давн**є**, давн**і**.

3. Провідміняй два прикметники (на вибір), користуючись таблицею відмінювання. Познач закінчення прикметників. Добери до прикметників іменники.

Могутній, порожня, осіннє, дружні, майбутній, обідня, домашнє.

199. 1. Прочитай лічилку. Випиши прикметники відповідно до схем.

_____ **ий** _____ **ій** _____ **а** _____ **е**

Раз — краплинка,
два — краплинка,
вилетіли із хмаринки,
три — ромашки біля хати
узялися танцювати,
а чотири — ясне сонце
зазирнуло у віконце.
П'ять — веселий вітерець
вгомонився накінець.
Шість — брикливе козенятко,
сім — рогатий його татко,
вісім — спритна сіра мишка
на kota полює нишком,
дев'ять — яблуня розлога,
що стоїть серед дороги,
десять — молода калина
нахилилася над тинном.
Ось тепер вже вмієш ти
рахувать до десяти.
А лічилочці кінець,
ти ж бо справжній молодець!

Марія Пономаренко

2. Зміни за родами прикметник з основою на м'який приголосний.

200. 1. Прочитай вірш. Визнач його тему.

Книжечка-роздвижечка,
посередині Диво-Вижечка.
Сонечко сяє. Луг зеленіє.
Співають пташки. Серце радіє.

Серце радіє, красу обіймає.
Це моя Україна — від краю до краю!

Олександр Виженко

2. Опишіть, якою ви уявляєте книжечку-роздвижечку.

посередині

201. 1. Проведи дослідження «Відмінювання прикметників з основою на твердий приголосний».

Крок 1. Розглянь таблицю.

	ОДНИНА			МНОЖИНА
	ЧОЛОВІЧИЙ РІД	ЖІНОЧИЙ РІД	СЕРЕДНІЙ РІД	
Н.	нов ^і й	нов ^а	нов ^е	нов ^і
Р.	нов ^о го	нов ^о ї	нов ^о го	нов ^і х
Д.	нов ^о му	нов ^і й	нов ^о му	нов ^і м
Зн.	нов ^і й (-ого)	нов ^у	нов ^е	нов ^і
Ор.	нов ^і м	нов ^о ю	нов ^і м	нов ^і ми
М.	(на/у) нов ^о му (-ім)	(на/у) нов ^і й	(на/у) нов ^о му (-ім)	(на/у) нов ^і х

Крок 2. Зверни увагу на кінцевий приголосний основи.

Крок 3. Зроби висновок, які закінчення мають прикметники з основою на твердий приголосний.

Прикметники з основою на твердий приголосний у називному відмінку однини мають закінчення -ий (чоловічий рід), -а (жіночий рід), -е (середній рід), -і (множина): мудр^ій, мудр^а, мудр^е, мудр^і.

2. Утвори і запиши сполучення прикметників з іменниками. Познач закінчення прикметників. Підкресли прикметники, ужиті в переносному значенні.

3. Прочитай. Запиши текст, доповнивши його прикметниками. Укажи число і рід (в однині) прикметників.

На землю опускаються сутінки. Ліс задумався. Подув вітер. Затріпотіли листочки. Дуб киває гіллям. А посередині галявини схилили голівки квіточки.

202. Виконай завдання на вибір. Обґрунтуй свій вибір.

- ✓ Провідміняй прикметники *гострий, струнке*. Познач закінчення прикметників. Добери до них іменники.
- ✓ Склади есе «Мій вихідний день», уживаючи прикметники.

203. Ознайомтеся з короткою біографічною довідкою про українського письменника, літературознавця, громадського діяча Михайла Слабошпицького.

Михайло Федотович Слабошпицький народився 28 липня 1946 року в селі Мар'янівка Черкаської області. Після закінчення Київського університету працював кореспондентом, редактором.

Михайло Слабошпицький — співголова координаційної ради Міжнародного конкурсу знавців української мови імені Петра Яцика. Автор понад двох десятків книжок для дітей та дорослих.

204. 1. Прочитай заголовок. Про кого, на твою думку, ітиметься в тексті? Прочитай підзаголовок. Хто такий сенбернар?

ЩО Ж БУДЕ З КОСТИКОМ?

Розповідь старого сенбернара

Хороший хлопчина Костик, але ніхто не знає, скільки в мене клопоту з ним. І вдома стережи його, щоб ніхто не

вкрав. І пильнуй, аби ніякої шкоди не зробив. І на прогулянку виведи, бо сам не здогадається вийти. Втупиться в телевизор і сидить камінчиком цілісінький день. І додому з прогулянки приведи — може сам заблукати в місті. І черевики змушуй витирати об килимок біля квартири — як не нагадаєш йому, то прямо з брудними зайде і скрізь у коридорі ступаки Костикові видно...

Ой Костику-Костику, коли вже ти нарешті підростеш?

Сиджу оце в кутку на кухні й серджуся на нього. Бо як не сердитися? Понад'їдав варення з банок і звернув усе на мене.

Прийшла мама з роботи, а Костик їй:

— Наш Бон варення їв...

І показує пальцем на свою шкоду, збитошник.

Подивилася вона на банки, на мене, а потім на Костика. Так пильно подивилася і каже:

— А я й не знала, що мій син навчився казати неправду!

Костик почервонів, підскочив до мене й смикнув за вухо. Є в нього така погана звичка. Коли мама зробить йому зауваження чи висварить, він мене шарпає.

Хоч і болить мені, але терплю. Що з нього візьмеш — малий ще.

Лежав оце я, лежав на кухні, сердився на Костика, та й пересердився. І вухо зовсім перестало боліти.

Глянув на годинник — уже друга. Час би Костика вивести на повітря. Він і так блідий після грипу. Раніше щоким були — як червоні яблука.

Заходжу до нього в кімнату і голосно кажу:

— Гав-гав!

Це значить: на вулицю.

Костик слухняно одягається.

А вже в дверях запитує:

— Боне, ти вже не сердишся?

Він і сам добре знає, що не вмю довго сердитися. В усіх сенбернарів такий характер. Вони легко вибачають. А як же я можу не вибачити Костикові?

Відповідаю йому дзвінким гавкотом: не хвилюйся, я вже й забув на тебе сердитися.

Тільки вийшли на вулицю, Костик у калюжу — стриб. Аж мені в очі бризки полетіли.

Я хотів на нього сердито гавкнути, а потім передумав. Усе одно не послухається. Тут треба діяти рішучіше.

Підскочив до Костика, зубами за комір хап — і витяг з калюжі.

Тепер він уже на мене розсердився. Надувсь і мовчить.

Мовчи, мовчи, — думаю я, — перемовчиш. Інакше з тобою не можна.

Раптом попереду звідкись узявся кіт. Дорогу нам перебігає.

Костик різко штовхає мене в спину:

— Фас! Боне, фас!

Це щоб я наздогнав кота і поскуб його. От вредний хлопчисько. Ми, сенбернари, серйозні собаки. Ми за котами не ганяємо.

Я докірливо подивився на Костика і різко сказав:

— Гав!

Тобто: біжи сам.

— Ну й лінтюх же ти, Боне! — дорікнув мені Костик і вхопив камінця, щоб пошпурити в кота.

Але тут я його зубами за рукав хап — і не пускаю. Шарпав, аж доки він камінця не випустив.

— Не даєш ти мені нормально жити, — скаржитися Костик і смикає мене то за вуха, то за хвіст.

Я вдаю, буцімто мені зовсім не боляче, і він швидко забуває, що розсердився за камінь.

А потім ми йдемо на пустир і бігаємо там наввипередки.

Костик завжди хоче бути першим. Тому я ніколи не вискакую далеко вперед. Біжу-біжу, а якщо він залишається позаду, то раптом починаю накульгувати. Костик ураз наздоганяє і переганяє мене.

І тоді він такий радісний, що аж мені радісно стає.

Гасали ми довго, і я навіть не встиг огледітися, що вже зовсім пізно стало.

— Гав! Гав! Гав! — сердито гукаю.

Тобто: час додому.

Він сердиться, упирається. Але я рішуче хапаю його за холошу й тягну за собою. Він тільки ноги встигає переставляти.

— Не даєш ти мені нормально жити, Боне, — жалібно пхинькає на ходу. — Пусти ще трохи погуляти.

Але я невблаганний. Бо знаю, що мама давно нас жде. Вона з мене суворо питає.

Отак ми й живемо.

А оце я дізнався, що Костик скоро до школи піде. Дізнався та й зажурився: хто ж там за ним наглядатиме?

Собак чомусь до школи не пускають.

Не сплю ночами, усе думаю: що ж буде з Костиком?..

Михайло Слабошницький

2. Хто розповів про Костика? Що турбувало сенбернара? Яким ти уявляєш Костика? Чи вихованим був хлопчик? Доведи рядками тексту. Яким ти уявляєш Бона? Які емоції ти відчував / відчувала під час читання?
3. Розглянь малюнки. Зачитай відповідні фрагменти оповідання.

4. Ти прочитав / прочитала розповідь сенбернара. А як цю історію розказав би Костик?
5. Уявіть себе акторами, які озвучують мультфільм «Бон і Костик». Підготуйтеся й озвучте свій мультфільм. Доповніть його епізодом про перший день Костика в школі.

205. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Перекажи оповідання від імені мами Костика.
- ✓ Намалюй комікси до тексту.

ЗАЧАРУВАЛА ВСЕ ЗИМА

206. 1. Прочитай вірш. Зверни увагу, якими художніми засобами поет змальовує зиму.

ЗИМА-ХУДОЖНИЦЯ

Зима казково біла
впрягла Чумацький Шлях
і все навкруг встелила,
змінила на очах!

Сніжинки вирізала
і сіяла весь час.
Казкові діаманти
розсипала для нас.

Ще й пензликом чарівним
води́ла по шибках,
де розквітали дивні
метелики в казках.

Місточок старовинний —
в далекому кутку
і квіточки чарівні
в забутому садку!

Бурульки, як дарунки,
розвішала зима.
Казковим візерунком
милується сама!

Сергій Гордієнко

2. Який настрій викликає в тебе цей вірш? З чим поет порівнює сніжинки, візерунки на вікні, бурульки? Чому вірш має такий заголовок?

3. Чи хотілося б вам проспівати вірш Сергія Гордієнка? Спробуйте створити власну мелодію.

4. Розгляньте репродукцію картини українського художника Сергія Шишка. Які емоції ви відчуваєте, розглядаючи картину? Порівняйте вірш «Зима-художниця» та картину «Парк узимку».

Сергій Шишко «Парк узимку»

207. 1. Запиши першу строфу вірша Сергія Гордієнка. Підкресли прикметники. Поясни орфограми у слові *Чумацький*.

2. Проведи дослідження «Написання суфіксів *-ськ-*, *-зьк-*, *-цьк-*».

Крок 1. Утвори спільнокореневі прикметники від іменників. Познач у прикметниках закінчення і корені.

Завод — француз — козак —

Крок 2. Познач суфікси у прикметниках.

Крок 3. Зверни увагу, як вимовляють і пишуть суфікси -ськ-, -зьк-, -цьк-.

Крок 4. Зроби висновок, як потрібно писати суфікси -ськ-, -зьк-, -цьк-.

У суфіксах **-ськ-, -цьк-, -зьк-** завжди пишуть знак м'якшення: *морський, юнацький, празький*.

3. Від поданих власних іменників утвори прикметники із суфіксами *-ськ-, -зьк-, -цьк-*. Допиши назву свого населеного пункту, утвори від нього прикметник. Познач суфікси.

Львів, Карпати, Луцьк, Одеса, Запоріжжя, Крим, Прага, Київ, Синеvir, Житомир, Чернівці.

208. 1. Утвори сполучення прикметників та іменників.

київський	бограч
український	галушки
закарпатський	торт
полтавські	борщ

2. Виконай завдання на вибір. Оціни свою роботу.
- ✓ Склади меню, використавши назви страв.
 - ✓ Склади рекламний буклетик про українські національні страви.

209. 1. Прочитай. Які картини ти уявив / уявила?

УСІ ДЕРЕВА В ІНЕЇ

Усі дерева в інеї —
у (білий), у (синій).
Ростуть димкі над хатами
стовпцями (волохатий).

Гілки похитує вітрец..
снігур **сніжок** покл..овує,
а Морозенко-пустунец..
нам вікна розмал..овує.

Анатолій Камінчук

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Спиши першу строфу вірша, ставлячи прикметники, що в дужках, у потрібному відмінку.
- ✓ Спиши другу строфу вірша, уставляючи пропущені букви. Познач будову виділеного слова.

3. Запиши подані словосполучення. Укажи питання, рід і відмінок прикметників за зразком.

Зразок: у синьому (якому? — ч. р., М. в.) інеї.

На останньому поверсі; за давньою звичкою; після літньої спеки; замість домашнього завдання; справжньому другові; на вечірньому небі.

У прикметниках чоловічого і середнього роду з **основою на м'який приголосний** у родовому, давальному та місцевому відмінках, а жіночого роду — у родовому й орудному відмінках однини потрібно писати **знак м'якшення**: (якого?) *верхнього*, (якому?) *верхньому*, (на якому?) *на верхньому*; (якої?) *верхньої*, (якою?) *верхньою*.

Зверни увагу! У місцевому відмінку однини прикметники чоловічого і середнього роду можуть мати дві форми: (на якому?) *на останньому уроці* та *на останнім уроці*, *у синьому морі* та *у синім морі*.

210. 1. Прочитайте запитання. Складіть відповіді, використовуючи слова, що в дужках, у потрібному відмінку.

1. Якого одягу не потрібно взимку? (*Літній*)
2. На якому небі засяяли зорі? (*Вечірній*)
3. На якому поверсі живе Мар'янка? (*Перший*)
4. У якому завданні Олесь не припустився помилок? (*Домашній*)

2. Виконайте завдання на вибір.

- ✓ Складіть речення зі словосполученням *синя сукня*, уживаючи його в орудному відмінку однини.

- ✓ Доберіть до поданих схем прикметники. Запишіть словосполучення в родовому відмінку однини.

_____ ій день _____ є небо

211. 1. Прочитай. Доповни речення прикметниками, ставлячи їх у потрібному відмінку.

1. Квітки умились ... росою. 2. Медаль вручили ... пожежникові. 3. Учні побували на виставці у ... музеї. 4. Проміння ... сонця освітлювало верхівки сосен. 5. Завжди прислухайся до ... поради.

Слова для довідки: мужній, дружній, ранній, вечірній, художній.

2. Визнач відмінки прикметників.

212. Ознайомтеся з короткою біографічною довідкою про українську поетесу Лесю Українку.

Видатна українська поетеса Леся Українка (Лариса Петрівна Косач) дуже любила природу. Маленькою вона бігала лісами і луками, плела вінки, співала пісні, заслуховувалася казками і переказами. Природа щедро обдарувала Лесю, дала не лише поетичний хист, а й неабиякі здібності до музики, малювання.

І водночас прирекла на постійні муки від тяжкої хвороби. Узимку 1881 р., коли Лесі було десять років, у Луцьку на річці Стир дівчинка застудила ноги в крижаній воді. Відтоді вона занедужала — почала боліти нога, потім — рука. Через хворобу Леся ніколи не вчилася у школі, однак самотужки вивчила французьку, англійську, італійську, німецьку, польську, болгарську, старо-

грецьку, латинську мови. Леся Українка стала високоосвіченою людиною завдяки надзвичайній силі волі.

213. 1. Прочитай вірш.

МАМО, ІДЕ ВЖЕ ЗИМА

«Мамо, іде вже зима,
снігом травицю вкриває,
в гаю пташок вже нема...
Мамо, чи кожна пташина
в вирій на зиму літає?» —
в неньки спитала дитина.

«Ні, не кожна, — одказує мати, —
онде, бачиш, пташина сивенька
скаче швидко отам біля хати, —
ще зосталась пташина маленька».

«Чом же вона не втіка?
Нащо морозу чека?»

«Не боїться морозу вона,
не покине країни рідної,
не боїться зими нависної.
Жде, що знову прилине весна».

«Мамо, ті сиві пташки
сміливі, певно, ще й дуже,
чи то безпечні такі, —
чуєш, цвірінькають так,
мов їм про зиму байдуже!
Бач — розспівалися як!»

«Не байдуже тій пташці, мій синку,
мусить пташка малесенька дбати,
де б водиці дістати краплинку,
де під снігом поживку шукати».

«Нащо ж співає? Чудна!
Краще шукала б зерна!»

«Спів пташині потіха одна, —
хоч голодна, співа веселенько,
розважає пташине серденько,
жде, що знову прилине весна».

Леся Українка

2. Які почуття виникли в тебе після читання вірша? Що здивувало дитину?
3. Які слова у вірші вжито в переносному значенні? Знайди пестливі слова.
4. Уяви, що тобі потрібно намалювати ілюстрацію до цього вірша. Олівці якого кольору ти візьмеш? Розкажи.

5. Інсценізуйте вірш.
6. Обговоріть, як ви плануєте допомагати осілим птахам.

- 214.** Знайди в бібліотеці збірку віршів Лесі Українки «В дитячому крузі». Вибери один з віршів, навчися виразно читати.

- 215. 1.** Прочитай вірш. Знайди в ньому прикметники.

ТОПОЛЯТА

Попід муром тополята стоять —
не чотири та й не п'ять тополят.
Перший, щонайвищий, свище:
— Я найви-, я найви-, я найвищий!
Другий — не такий, як усі, —
на бруківку жовте листя обтрусив.
А найменший тополін
хвацько шапку заломив:
— Ну ж бо, хлопці, кроком руш —
на вечерю хочу груш!

Віть Вітько

2. Проведи дослідження «Утворення прикметників за допомогою префікса *най-*».

Крок 1. Запиши слова за зразком.

Зразок: високий → вищий → найвищий;

чистий → ... → ... ; яскравий → ... → ... ;

цікавий → ... → ... ; холодний → ... →

Крок 2. Поясни, як змінилося значення слів після додавання суфікса **-іш-**.

Крок 3. Поясни, як змінилося значення слів після додавання префікса **най-**.

Крок 4. Зроби висновок, як потрібно писати прикметники з префіксом **най-**.

216. 1. Випиши з вірша «Тополята» прикметники з префіксом **най-** та іменники, зв'язані з ними. Визнач число, рід, відмінок.

2. Прочитай. Визнач, це наукова інформація чи художній текст. З ким ти можеш поділитися цією інформацією?

Найвищу температуру повітря на Землі було зафіксовано у 2005 році в іранській пустелі Деште-Лут. Столпчик термометра піднявся до 71° за Цельсієм. Пустеля Деште-Лут — одне з найсухіших місць на нашій планеті. До речі, на її території міститься один з найвищих барханів світу: заввишки він сягає 407 метрів. У цій іранській пустелі також найвищі ярданги — це схили, які через постійні вітри набувають химерних форм.

*За матеріалами
інтернет-джерел*

температура

3. Спиши текст. Підкресли прикметники. Визнач число, рід (в однині), відмінок.

217. 1. Виконайте завдання на вибір.

✓ Запишіть відповіді на запитання. За потреби скористайтеся інтернетом.

1. Яка найвища гора в Україні?

2. Яка найбільша річка протікає територією України?
3. Де розташоване найбільше озеро в Україні Ялпуг?
4. Яка назва найбільшого літака, побудованого в Україні?
 - ✓ Знайдіть в інтернеті інформацію про найбільших і найменших птахів, звірів, риб. Запишіть кілька речень.

2. Утворіть якнайбільше прикметників із префіксом *най-* та суфіксом *-иш-*.

- 218. 1.** Прочитай. Спиши, уставляючи пропущені букви та розкриваючи дужки.

Сні(г/х) випав несподівано. Лап(а)тий-пр..лап(а)тий. Три дні йшов, а потім перестав. (За)ясніло сонце. Ось-ось відлига струмочками задзюрчит.. . Та моро(з/с) перемиг. Вночі знов **пороша** все л..генько пр..трусил(а). **Школярі** слідами мережили білизну снігової ковдри.

За Анатолієм Давидовим

2. Добери до виділених іменників прикметники.

- 219. 1.** Проведи дослідження «Відмінювання прикметників у множині».

Крок 1. Розглянь таблицю.

Н.	рідні	добрі	могутні	сусідні
Р.	рідних	добрих	могутніх	сусідніх
Д.	рідним	добрим	могутнім	сусіднім
Зн.	рідних (-і)	добрих (-і)	могутніх (-і)	сусідніх (-і)
Ор.	рідними	добрими	могутніми	сусідніми
М.	(у) рідних	(на/у) добрих	(на/у) могутніх	(на/у) сусідніх

Крок 2. Зверни увагу на кінцевий приголосний основи.

Крок 3. Порівняй закінчення прикметників з основою на твердий приголосний у різних відмінках.

Крок 4. Порівняй закінчення прикметників з основою на м'який приголосний у різних відмінках.

Крок 5. Зроби висновки про закінчення прикметників у різних відмінках множини.

2. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Запиши словосполучення в місцевому відмінку множини. Познач закінчення прикметників.

Безмежні поля, великі аеропорти, ґрунтові дороги, фруктові салати, дитячі малюнки, червоні троянди.

- ✓ Спиши вірш. Підкресли прикметники. Визнач число, відмінок.

Лягла зима, і білі солов'ї
затюхкали холодними вустами.
В холодні землі взулися гаї.
І стали біля неба як стояли.

аеропóрт

Микола Вінграновський

- ✓ Провідміняй прикметники *вишневі (сади), сусідні (села)* за зразками, поданими в таблиці на с. 115.

3. Прочитай. Про які дерева йдеться в тексті? Спиши, уставляючи пропущені букви та розкриваючи дужки. Підкресли прикметники в множині.

Ці д..рева ростут.. і в лісах, і в містах. Вони в..сокі та пишні. А їхні ві(т/тт)я завжди з..лені. Навіть коли інші д..рева скидают.. л..сточки, вони (за)лишаються (у)святкових пла(т/тт)ячках. А які ж вони гарні, коли вбирают..ся у снігові шу(б/п)ки!

Без запашних гілочок ц..ого д..рева не проходять.. новорічні свята. Ми залюбки прикрашаємо гі(л/лл)я бл..скулчими іграшками, штучними сніжинками.

220. Склади текст-загадку про відоме тобі дерево.

221. 1. Прочитай. Визнач, що в тексті казкове.

ЯК ЗВІРЯТА НАТАЛОЧЦІ ДОПОМОГЛИ

Дідусь у Наталочки лісник, і дівчинка часто приїздила до нього в гості.

Любить Наталочка звірят зі снігу ліпити. У неї на подвір'ї справжній зоопарк: і лисичка, і їжачок, і ведмедик, і півник... І все б нічого, та жив у лісі Вовк-розбишака. Він дуже полюбляв усіх кривдити.

Унадився Вовчисько до Наталочки. Прийде вночі, потопче геть усіх звірят — і навтьоки. І так кожної ночі. Ось і сьогодні. Вийшла у двір, а звірят як і не було...

Поплакала Наталочка й знову звірят зліпила. Чудові звірята вийшли, навіть кращі, як той раз.

Ворона, що завжди сиділа на дереві і все те бачила, запропонувала звірятам провчити Вовка.

— Сьогодні новорічна ніч, — пояснила Ворона. — Ви оживієте. Сидіть так, як і сиділи. А як Вовк прийде, всі кидайтесь на нього й лупцюйте.

Коли Вовчисько зайшов на подвір'я, звірята насіли на нього з усіх боків. Ледве вирвався від звірят сіроманець.

Вранці Наталочка вийшла з хати, побачила своїх звірят і зраділа. Та й звірята були щасливі, що допомогли їй. А сірий розбишака більше сюди не повертався. Адже там, де справжня міцна дружба, там кривдникові непереливки.

За Зінаїдою Грієвою

2. Якою улюбленою роботою займалася Наталочка взимку? Що засмучувало дівчинку? Які чудеса трапляються в новорічну ніч?

3. Знайди і прочитай речення, у якому висловлено головну думку твору. Чи погоджуєшся ти з цією думкою?

222. Складіть план тексту.

223. 1. Напиши докладний переказ тексту.

2. Перевір написане.

224. Напиши есе «Мої улюблені зимові розваги».

ЧИСЛІВНИК

225. 1. Прочитай. Визнач, який настрій створює лічилка.

ЛІЧИЛКА

На ялинці зірка — раз!
 На ялинці два горішки — раз, два!
 На ялинці три цукерки — раз, два, три!
 І чотири шоколадки — раз, два, три, чотири!
 На ялинці яблучко рум'яне —
 хто досягне, той те яблучко дістане!

Леся Храплива-Щур

- 2.** Пригадайте лічилки, у яких названо числа. У чий лічилці таких слів найбільше?
- 3.** Пригадайте вивчене про числівник за схемою.

Числівник

означає ...

питання ...

наприклад ...

- 4.** Проведи дослідження «Слова, які називають кількість предметів чи порядок їх при лічбі».

Крок 1. Випиши з «Лічилки» слова, які називають числа.

Крок 2. Постав питання до записаних слів.

Крок 3. Утвори слова за зразком.

Зразок: (скільки?) два — (котрий?) другий.

Крок 4. Зроби висновки, яку частину мови називають числівником. Звір свої висновки з правилом.

Числівник — це частина мови, яка означає кількість предметів або порядок їх при лічбі. Числівники відповідають на питання **скільки?** (*десять, сорок, сто*), **котрий?, який?** (*десятий, сороковий, сотий*).

226. 1. Напиши відповіді на запитання. Підкресли числівники.

1. Який сьогодні за порядком день тижня?

2. Скільки сьогодні уроків?

3. Зі скількох частин складається підручник «Українська мова та читання»?

4. На якій сторінці розміщено «Лічилку» Лесі Храпливої-Щур?

шістна́дцять

шістсо́т

п'ятна́дцять

п'ятсо́т

2. Прочитай вірші-загадки. Добери і запиши спільнокореневі слова до одного зі слів-відгадок.

Два горобці і три синички
прилетіли до годівнички.
Скільки птахів на обід
прилетіло? Підкажіть.

До трьох кроликів сіреньких
прискакало три біленькі.
Скільки разом кроленят
дружно в кліточці сидять?

227. Складіть діалог «Числівники і я». Складіть розповідь про себе, уживаючи числівники. Починайте за зразком.

— Мені ... років.

— А я живу на ... поверсі.

— Я можу прочитати ... слів за хвилину.

228. Знайди і запиши кілька загадок, у яких є числівники.

229. 1. Зіскануйте QR-код та послухайте українську колядку «Добрий вечір тобі, пане господарю». Які числівники ви почули? Запишіть їх. Визначте, що вони означають: кількість чи порядок при лічбі.

2. Складіть різдвяно-новорічний календар. Числа записуйте словами.

Слова для довідки: Новий рік, Старий Новий рік, Водохреща, день Святого Миколая, Святвечір, Різдво (за західним обрядом), Різдво (за східним обрядом).

230. 1. Розглянь малюнки. Прочитай речення. Запиши речення в такій послідовності, як розміщені годинники.

Друга година тридцять хвилин.
Пів на третю. Половина третьої.

Дев'ята година.

Сьома година сорок п'ять хвилин.
За п'ятнадцять хвилин восьма. За
чверть восьма.

П'ята година десять хвилин. Десять
хвилин на шосту.

2. Прочитай і спиши вірш, уставляючи пропущені букви.
Підкресли числівники.

Ч..слівник вміє рахувати
(і, зауваж, не лиш ворон),
щоб знав ти, мало чи багато,
один, чи кіл..ка, чи міл..йон.

Володимир Верховень

мільйон

3. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Побудуй звукову модель слова *мільйон*.
- ✓ Склади розповідне і питальне речення зі словом *мільйон*.

231. Запиши прислів'я, уставляючи числівники в потрібній формі.

1. Уставай, чоловіче, (три) півень кукуріче. **2.** З (один) вола (два) шкіри не здереш. **3.** Мати (один) рукою б'є, а (два) гладить. **4.** (Сім) (один) не чекають.

232. **1.** Прочитай. Визнач тему твору.

ДРУГЕ ТЕПЛО

Послала мати Олега на вулицю: із килимка пилюку вибити, доріжки повитрушувати.

На вулиці мороз рип-рип, так за пальці й хапає. Спробував Олег трусити в рукавицях, але хіба то робота?

Тут саме вийшов з хати дід Іван. Учора він цілий вечір лагодив úпряж, а це несе її в мішку на конюшню.

— Е, — каже дід Іван до Олега, — так у тебе нічого не вийде. Доріжки добре витрушувати тоді, як добудеш друге тепло.

— А як його добути? — питає хлопчик.

— Коли знаєш — то просто. Але це не розказувати, а показувати треба.

— То покажіть.

— Гаразд, — погоджується дід. — Тільки спершу допоможи мені віднести úпряж на конюшню.

Взяли вони мішка — внук за гичку, дід за роги — та й понесли. А конюшня аж за селом, на горбку. Поки дісталися, кілька разів мінялися місцями: то один попереду, то другий.

Як прийшли, дід Іван усміхнувся:

— Тепер зрозумів, як добувається друге тепло?

— Здогадався! — відповів Олег. І рукавом витер спітнілий лоб.

Євген Шморгун

2. Яку роботу мама доручила Олегові? Що порадив дідусь онукові? А ти здогадався / здогадалася, як добути друге тепло?
3. Перекажи оповідання близько до тексту.

- 233. 1.** Постав запитання за змістом оповідання «Друге тепло», які починалися б поданими словами. Відшукай у тексті оповідання відповіді на ці запитання.

Хто?	Що зробив?	Котре?	Коли?
------	------------	--------	-------

2. Виконай завдання на вибір.
 - ✓ Випиши з оповідання «Друге тепло» речення з числівниками. Підкресли числівники.
 - ✓ Від поданих числівників, що відповідають на питання *скільки?*, утвори числівники, що відповідають на питання *котрий?*, за зразком.

Зразок: (скільки?) двадцять — (котрий?) двадцятий.

П'ять, п'ятнадцять, двадцять п'ять, чотири, чотирнадцять, сірок.

- 234. 1.** Прочитайте прислів'я. Обговоріть, якою частиною мови є виділені слова.

1. Де **багато** господинь, там хата не метена. 2. Як відкусиш **багато** — ковтнеш **мало**. 3. Де **багато** пташок, там нема комахок.

2. Складіть свої речення зі словами *багато*, *мало*.

- 235. 1.** Запиши словосполучення, розкриваючи дужки. Числа записуй словами.

8 (кілометр), 20 (сторінка), 500 (учасник), 11 (кілограм), 14 (автомобіль), 5 (урок), 3 (завдання).

2. Склади речення з двома словосполученнями (на вибір).

236. 1. Прочитай числовий вірш спочатку мовчки, а потім уголос. Чітко називай числа.

5	17	42	90	8	3
100	500	17?	70	17?	
50	06	05	60	16	6
20	20	20!	20	20	20!

2. Чим цікавий вірш? Чи схожий він на лічилку?
3. Складіть свій числовий вірш. Прорекламуйте його з різною інтонацією.

237. 1. Проведи дослідження «Змінювання числівників».

Крок 1. Запиши круглі числа першої сотні. Добери до кожного числівника іменник. Визнач відмінок іменників.

Зразок: десять дерев (Р. в.), двадцять кущів (Р. в.).

Крок 2. Зміни записані словосполучення, уживаючи прийменники *до*, *від* за зразком. Познач закінчення числівників.

Зразок: до десяти^и дерев, від двадцяти^и кущів.

Крок 3. Постав наголоси в числівниках.

Крок 4. Зроби висновок про змінювання числівників.

п'ятдеся́ті

ші́стдеся́ті

сі́мдеся́ті

ві́сімдеся́ті

2. Прочитай текст мовчки. Які цікаві відомості наведені в ньому?

Хвойні ліси називають легенями планети. Один гектар ялинового лісу забезпечує потребу людини в кисні і дає понад 2500 тонн вологи. У природі налічується близько 40 видів ялин.

У середньому ялина живе 200–300 років. А деякі екземпляри доживають до 600 років. В Україні є ялинки довгожителі, їхній вік — 500 років.

Багато ялин сягають 20–60 метрів заввишки. Однією з найвищих є ситхінська ялина (дерева цього виду ростуть на заході Північної Америки). Її висота становить 90 метрів.

За матеріалами інтернет-джерел

3. Спиши один з абзаців тексту. Числа запишуй словами.
4. Обговоріть, чому потрібно берегти ліси, зокрема ялинові. Напишіть про це есе.

238. Виконай завдання на вибір.

- ✓ Дізнайся і запиши, що виготовляють з ялини.
- ✓ Знайди і запиши загадку про ялину.

239. 1. Прочитай українську народну засіванку.

Сію, сію, посіваю,
щастя-долі вам бажаю!
У щасливій вашій хаті,
щоб ви всі були багаті,
щоб лежали на столі
паляниці немалі,
щоб були у вас ковбаси,

молоко, і сало, й м'ясо,
і млинці, і пиріжки,
і пухнасті пампушки.
Щоб були ви в цій оселі
і щасливі, і веселі!
З Новим роком!

З народного

2. Пригадайте, які засіванки поширені у вашому краї.
3. Пригадайте, із яких частин складається святкове вітання. Обговоріть, що доречно бажати на різдвяно-новорічні свята.

Звертання

Вітання
з подією

Побажання

Дата

Підпис

4. Прочитайте зразки звертань у вітальних листівках, які написали учні. Обговоріть, які з них недоречні.

Вельмишановна бабусю!
Любі вчителі!
Шановні батьки!

Дороженька бабусю!
Шановні вчителі!
Матусю й татку!

Рідна подружко!

Вірний друже!

240. 1. Прочитай. Запиши, як краще сказати.

Вітаю з Новим роком!

Зичу здоров'я!

Люба подружко!

Дорогий друже!

Поздоровляю з Новим роком!

Бажаю здоров'я!

2. Виконай завдання на вибір.

✓ Склади текст вітальної листівки для друзів.

✓ Склади текст вітальної листівки для рідних.

✓ Склади текст вітальної листівки для вчителів.

3. Обговоріть, як краще привітати рідних, друзів, учителів (електронною поштою, sms-повідомленням, у соцмережах, готовою чи саморобною листівкою).

241. Виготов власноруч вітальну листівку, підпиши її, подаруй адресатові.

ВІДПОВІДІ ДО ЗАГАДОК

12. Восени. 63. Дощ. 87. Хвиля. 91. Книжка. 93. Баран. 94. Поле. 96. Хлібина. 120. П'ять. Шість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- C. 4. Пчелка О. Як швидко минуло сіро. URL: <https://web.archive.org/web/20200819122345/https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?id=13241>
- C. 5. Гілкава Л. Міра Марії. URL: <https://web.archive.org/web/20201101152058/https://mala.stotinka.org/tekstiv/obzorsko-ovopidannya-dla-ditib-serije-marii.html>
- C. 6. Войко Г. Алгебра зелена. URL: https://web.archive.org/web/20200819122350/https://sonyashnik.com/verses/8/12_0.html
- C. 7. Буряк О. Непроста прогулянка. URL: <https://web.archive.org/web/20200819122352/https://megaznaka.com.ua/kazka/opovidannya-bucen-prugoda/>
- C. 8. Блажкович І. Пес та індик. URL: <https://web.archive.org/web/20200819122354/https://zalk.org.ua/forafis/ukraynskyj/48968-anostric-chastina-persha-nachvannya-granoty-rozvoiko-movalnynia.html>
- C. 9. Чайніч Н. Ніби пригортаємо сонечко прівітатіне. URL: <https://web.archive.org/web/20200819122356/https://rosuvka.com.ua/ru/read/knizhnaya-polka/osennie-stihotvoreniya/osin-209.html>
- C. 10. Писарович М. Коли не буває (загадка). Тисяча п'ятсот загадок / уклад.: Л. Вознок. Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. 208 с.
- C. 11. Хандожиська Ю. Батькашина. URL: https://web.archive.org/web/20200819122359/https://dity.le.ua/pro_ukraini
- C. 12. Кошар Б. Уморює тебе. URL: <https://web.archive.org/web/20200819122401/https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?id=5589>
- C. 13. Костюшко Ліна. Усе жме, все авіється в країна. URL: <https://web.archive.org/web/20200819122403/https://www.megaznaka.com.ua/lyrics/use-moj- vse-zvetvaya-ukrajina-lina-kostenko/>
- C. 14. Гуркіна Н. Про Софію Київську. URL: https://web.archive.org/web/20200819122405/https://natayvugr.kina.uov.ua/publ/oropidannya_legendi/legenda_pro_sofiju_kijivskju/6-10-0-53
- C. 15. QF код. Софія Київська. Чи забували п'ять свіятих язика Ярослав Мудрий? | *Канал «Промисловий аспект»*. URL: <https://web.archive.org/web/20200819122408/https://www.youtube.com/watch?v=88vMTimgY>
- C. 16. Сойфський собор у м. Київ (фото). URL: <https://web.archive.org/web/202008201121834/https://prosit.museum.ua/post/42948>
- C. 17. Сосюра В. Любят Україну. URL: <https://web.archive.org/web/20200819122415/https://sonyashnik.com/verses/64/>
- C. 18. Ворожченко Наталія. Краса землі моєї. URL: <https://web.archive.org/web/20200819122417/https://www.megaznaka.com.ua/lyrics/krasa-zemli-mojiei-nata-honcharenko/>
- C. 19. Василюк В. Казка про калінку. URL: https://web.archive.org/web/20200819122420/https://kazka.info.ua/kazka_pro_kalinku/
- C. 20. Войко Г. Вийшла сурочка на ярмарку. URL: <https://web.archive.org/web/202011011524212/https://mala.stotinka.org/tryshcho-boysko-viputi-dla-ditib-seriya-brudnyla-veselinnia.html>
- C. 21. Файлюк Г. Прівітанням зі слізою. URL: <https://web.archive.org/web/20200819122425/https://sonyashnik.com/verses/87/>
- C. 22. Клевцова Н. Наша любов. URL: <https://web.archive.org/web/20200819122427/https://kazka.in/fairytale/natalia-vozhchenko.html?feed=1wARNDPFI5ISV8kH8S6GuIFRbPTfIreAeQocxFT85wM6ooVjLaCTQTA4HTS>
- C. 23. QF код. Відпівання (канал «Малая» — «ошкытатем»). URL: <https://web.archive.org/web/20200819122430/https://www.youtube.com/watch?v=56aIVxRKO>
- C. 24. Калінчук А. Рецензія із віршів. URL: https://web.archive.org/web/20200819123718/https://sonyashnik.com/verses/3/0_0.html
- C. 25. QF код. Лівеснік. Три світочі. URL: <https://web.archive.org/web/20200820122355/https://www.youtube.com/watch?v=JXOpAKkz-E>
- C. 26. Пан'ягнік Нестору літосівенія в Боршноті (фото). URL: <https://web.archive.org/web/20200819124015/https://kospiel.rada.gov.ua/item/29606-na-alei-tysiachohitivna-vidkryty-paniatnyk-nestorovi-litovystin.html>
- C. 27. Соловйчик С. Спогади товариші. URL: <https://web.archive.org/web/20200819124038/https://travel.tochka.net.ua/7466-miy-drevnye-gretyi-puteshestviem-po-sledam-bogor/>
- C. 28. Українська народна казка. Беис біля біл. URL: https://web.archive.org/web/20200819124049/https://kazka.info.ua/vs_m_b_dam_b_da/
- C. 29. Софія Н. На річці. URL: <https://web.archive.org/web/20200819124051/https://www.megaznaka.com.ua/lyrics/na-riчки/>
- C. 30. Сухомлисейск В. Де новоче водіан лізят? URL: <https://web.archive.org/web/20200819124053/https://abeta.ua/knizka/ukrife.html>
- C. 31. Вислови про маю. URL: https://web.archive.org/web/20200819124054/https://abeta.ukrife.org/moya_uia.htm
- C. 32. Чезурна М. Родина сім'ї. URL: https://web.archive.org/web/20200819124056/https://sonyashnik.com/verses/105/12_0.html
- C. 33. Ілліська народна казка. Казка про залізного вовка. URL: https://web.archive.org/web/20200819124058/https://kazka.info.ua/kazka_pro_zalozhogo-vovolu/
- C. 34. Франко І. Квітні — морська гвіздала. URL: <https://web.archive.org/web/202008191242625/https://postuka.nazovne.net/default/pages.phtml?place=franko&page=izmarra1>
- C. 35. Рубцова М. Коли жарко влітку не їдять ніяквіліа. (Посвятили жарковця). URL: <https://web.archive.org/web/20200819124626/https://kazka.in/media/lyristatrarij/maryusa-rudska/chomu-polyarni-vedmede-ne-їdять-pihnivyni.html>
- C. 52. QF код. Брати Грімки. Королева Бабка (казка). URL: <https://web.archive.org/web/20200819124821/https://www.youtube.com/watch?v=IDxjXZHA616feature=youtu.be>
- C. 54. Калінчук А. Дружина сімкіна. URL: https://web.archive.org/web/20200819124902/https://sonyashnik.com/verses/3/0_0.html
- C. 55. Павленко М. Вушка за абсолютним слухом. URL: <https://web.archive.org/web/20200819124904/https://abeta.ukrife.org/vushka.html>
- C. 56. Брато О. Конкака. URL: https://web.archive.org/web/20200819124906/https://sonyashnik.com/verses/47/24_0.html
- C. 60. Стельмах М. Грядочка зустріч. URL: https://web.archive.org/web/20200819124907/https://sonyashnik.com/verses/107/24_0.html
- C. 60. Андрусак І. Рецензія за твору. URL: <https://web.archive.org/web/20200819125306/https://sonyashnik.com/verses/92>
- C. 61. Дарюк Я. Півник. URL: <https://web.archive.org/web/20200819125512/https://www.megaznaka.com.ua/lyrics/pivnyk-yakiv-zharko-kazka/>
- C. 63. Верховень В. У річці купавка. Тисяча п'ятсот загадок / уклад.: Л. Вознок. Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. 208 с.
- C. 64. Прісль'я. Народська слава — як завжди українські народні прислів'я, приказки, загадки, створені в Україні / уклад.: Н. С. Шумдан. Київ, Веселка, 1985. 178 с.
- C. 68. Орто О. Зимо у всім часі. Букви, буквики іля варіанти: загадки, лічилка, споромовки для учнів початкових класів / уклад.: Л. Вознок. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 192 с.
- C. 65. Ледеца Р. Роса. URL: <https://web.archive.org/web/20201016145345/http://kazka.info.ua/rosa/>
- C. 67. Верховень В. Вушок Харико. URL: <https://web.archive.org/web/20201104162516/https://kospiel.rada.gov.ua/item/29606-na-alei-tysiachohitivna-ukrayine-legendy-407.html>
- C. 67. Ледеца. Як віникли Карпати. URL: https://web.archive.org/web/20201019090747/http://kazka.info.ua/yak_vinikli_karpati/
- C. 69. Карпати (фото). URL: https://web.archive.org/web/20201016145536/https://ru.freepik.com/premium-photo/berwishing-beautiful-summer-landscape-of-green-meadows_8255374.htm
- C. 71. Колясник Т. На мальки, де фонтан. URL: <https://web.archive.org/web/202011011021806/http://abeta.ukrife.org/verelo.html>
- C. 72. Черныш С. Відпівання книжки дурку. URL: <https://web.archive.org/web/20201016145655/https://naulobok.com.ua/read/kyzykna-tryshcho-boysko-viputi-dityou-na-ukrayinsky-moy/>
- C. 72. Жайченко І. Давайте дружити. URL: <https://web.archive.org/web/20201019122836/https://sonyashnik.com/verses/97/>
- C. 74. Ледеца. Чому песь живе коло людини. URL: <https://web.archive.org/web/20201016145471/https://narodna-osvita.com.ua/901-mfi-ta-legendi-ukrayincv.html>
- C. 76. З народною Записником-жаргувала. URL: <https://web.archive.org/web/202010161454840/https://abeta.ukrife.org/kolysanky.htm>
- C. 78. Сівайський М. На морі, на возі. URL: https://web.archive.org/web/20201016145901/https://kazka.info.ua/kazka_pro_mori/
- C. 79. Старушій М. Стеліться суїтні, тьмяні лямента. URL: <https://web.archive.org/web/20201019055053/https://www.lyriksloveser.com.ua/uk/Lit/S/Starycky/Poetry/>
- C. 80. Мідя. Як Бог створив чоловіка. URL: <https://web.archive.org/web/20201019055132/https://ukrlitra.net/index.php/419-mifi-i-legendi-ukrayincv/3414-jak-bog-stvoriv-cholovika>
- C. 81. Савченко Т. Ліпця в боці, мору — рушка. Букви, буквики іля варіанти: загадки, лічилка, споромовки для учнів початкових класів / уклад.: Л. Вознок. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 192 с.
- C. 82. Довгопродний свід. Натка Арадіана. URL: <https://web.archive.org/web/20201019055409/https://travel.tochka.net.ua/7466-miy-drevnye-gretyi-puteshestviem-po-sledam-bogor/>
- C. 83. Українська легенда. Татарське зло. URL: <https://web.archive.org/web/20201019055518/https://ukrlitra.net/index.php/419-mifi-i-legendi-ukrayincv/3435-tatarske-zlo>
- C. 84. Українська легенда. Чому доцця їде, коли косять. URL: <https://web.archive.org/web/20201019055543/https://ukrlitra.net/index.php/419-mifi-i-legendi-ukrayincv/3418-chomu-dosh-їde-koli-koсяt>
- C. 86. Українська легенда. Волоски. URL: <https://web.archive.org/web/20201019055608/https://ukrlitra.net/index.php/419-mifi-i-legendi-ukrayincv/3430-voloska-sinjа>
- C. 87. Ледеца Р. Роса. URL: <https://web.archive.org/web/20201016145345/https://kazka.info.ua/rosa/>
- C. 87. Шевчук Г. Юля юшки побувала. Букви, буквики іля варіанти: загадки, лічилка, споромовки для учнів початкових класів / уклад.: Л. Вознок. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 192 с.
- C. 88. Порптер Леоніда Глібова. URL: <https://web.archive.org/web/20201019075418/https://mlp.gov.ua/ukrayinskyj-kalendar/vesennya/5/1827-narodny-vesny-їeoni-glibov>
- C. 89. Ледеца Р. Комис-створює. URL: <https://web.archive.org/web/20201019062396/https://www.rozumnaviyna.com.ua/?p=2198>
- C. 91. Глібова Л. Бувача — не бувача (загадка). URL: <https://web.archive.org/web/20201019083028/https://kospiel.rada.gov.ua/dachyt-ne-bachyt-bajka-zagadka-leonida-glibova/>

Прикметники-синоніми та прикметники-антоніми	93	Леся Українка «Мамо, іде вже зима»	112
Змінювання прикметників за родами та числами.....	95	Утворення форм ступенів порівняння прикметників.	114
РЗМ. Твір-опис за репродукцією картини Івана Марчука «Місячна ніч»	99	Відмінювання прикметників у множині	116
Євген Бандуренко «Чого не тоне пароплав».		РЗМ. Детальний переказ тексту. За <i>Зінаїдою Грієвою</i> «Як звірята Наталочці допомогли»	117
Прикметники з м'яким кінцевим приголосним основи у різних відмінкових формах.	100	ЧИСЛІВНИК	119
Михайло Слабошпицький «Що ж буде з Костиком?»	104	Ознаки числівника як частини мови	119
ЗАЧАРУВАЛА ВСЕ ЗИМА	108	Уживання правильних форм числівників на позначення часу протягом доби.	120
Сергій Гордієнко «Зима-художниця».		Євген Шморгун «Друге тепло»	122
Правопис прикметників на <i>-ський, -цький, -зький.</i>	108	Вимова і написання числівників 50, 60, 70, 80, 90, 100 у формі родового відмінка ...	124
Уживання знака м'якшення перед закінченням прикметників.	110	РЗМ. Складання новорічно-різдвяних привітань	125
		Відповіді до загадок	126
		Список використаних джерел	126

Навчальне видання

САПУН Галина Михайлівна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

**Підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти
У двох частинах**

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Відповідальна за випуск *Оксана Бучковська*

Редактор *Людмила Олійник*

Обкладинка *Юлії Деркач*

Макет, художнє оформлення, комп'ютерна обробка ілюстрацій
Юлії Деркач, Олени Демчак, Світлани Бедної, Олени Сажко

Технічний редактор *Олександр Грицив*

Редагування і комп'ютерна верстка *Оксани Бучковської*

Формат 70x100/16. Ум. друк. арк. 10,69. Обл.-вид. арк. 9,82.

Тираж 31 597 пр. Зам. № 299/04.

Редакція газети «Підручники і посібники».

46000, м. Тернопіль, вул. Поліська, ба. Тел.: (0352) 43-15-15; 43-10-21.

Збут: rip.ternopil@ukr.net Редакція: editoria@i.ua www.pp-books.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 5143 від 05.07.2016 р.

Надруковано у ПП «Юнісофт»

61036, м. Харків, вул. Морозова, 136, www.unisoft.ua

Свідоцтво ДК № 5747 від 06.11.2017 р.

СПІЛКУЄМОСЯ ВВІЧЛИВО

Слова Вітання

Добрий день!
Добрий день!
Доброго здоров'я!
Привіт!
Вітаю!
Мої вітання!
Моє шанування!
Радий / а вітати Вас!
Радий / а Вас бачити!
Слава Україні! —
Героям слава!

Слова Подяки

Дякую
(широ,
гечно,
сердечно)!

Слова Подяки

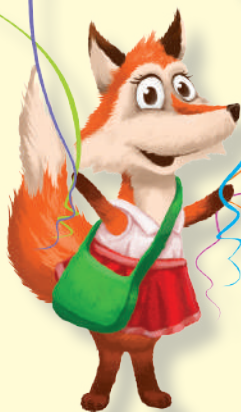
Спасибі
(за пораду,
увагу,
допомогу,
пропозицію,
співпрацю,
чудовий
день)!

Слова Вибачення

Пробач / те!
Вибач / те!
Прийми / мить
мої вибачення.
Перепрошую!

Слова Прощання

До побачення!
На все добре!
До нової зустрічі!
Щасливо!
Щасті!
Бувай / те!
На добраніч!

ДОСЛІДЖУЄМО МЕДІА

MMS, QR-КОД, SMS,
АНИМАЦІЯ, АУДИО, АФІША,
БУКЛЕТ, ВІДЕОКЛІП, ГАЗЕТА,
ЖУРНАЛ, КНІГА, КОМІКС,
КОМП'ЮТЕРНА ГРА,
ЛИСТІВКА, МАЛЮНОК,
МУЛЬТФІЛЬМ, ОГОЛОШЕННЯ,
ПЛАКАТ, РЕКЛАМА,
СВІТЛИНА, СЕЛФІ,
СТІННІВКА, ФОТОКОЛАЖ

